

Списание ЕПОХИ
Издание на Историческия факултет на
ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“
Journal EPOCHI [EPOCHS]
Edition of the Department of History of
“St. Cyril and St. Methodius” University of Veliko Tarnovo

Том / Volume XXXIII (2025).
Книжка / Issue 1

DOI: 10.54664/JEEP1125

БЪЛГАРО-ХЪРВАТСКАТА ВОЙНА ПРИ УПРАВЛЕНИЕТО НА ЦАР СИМЕОН I ВЕЛИКИ И КНЯЗ ТОМИСЛАВ (ЧАСТ 2)**

Красимир С. КРЪСТЕВ*

THE BULGARIAN-CROATIAN WAR DURING THE RULE OF EMPEROR SIMEON I THE GREAT AND DUX TOMISLAV (PART 2)

Krasimir S. KRASTEV

Abstract: *There is no scholarly consensus regarding the date of the Bulgarian-Croatian war during the reign of Emperor Simeon I the Great (893 – 927). However, the answers should not be sought in the multitude of historians' opinions, but in the historical sources themselves. Primarily, information about the events in question can be found in the acts of the Second Synod of Split, which have not been fully utilized in Bulgarian historiography due to the lack of a complete translation of the excerpt referring to the mission of Bishop Madelbert and Duke John. Existing conclusions are also largely influenced by the limited familiarity with Croatian research published since the 1960s. According to the Historia Salonitana maior, the Roman envoys departed for Bulgaria two years after the First Synod of Split, that is, in 927. This is most likely also the year of the ill-fated military campaign for the Bulgarians, led by a commander of Emperor Simeon whose name remains unknown. This conclusion is supported by the accounts of Byzantine chroniclers, who also date the campaign to the year 927. It is true that the date May 27 and the 15th indiction are associated both with the military expedition and with reports of Emperor Simeon's death. However, it is hardly coincidental that all of these events are assigned the same date in the sources. It appears that the military defeat and the death of the Bulgarian ruler occurred within a relatively short time span. Moreover, the sources emphasize a direct causal link between the news of the soldiers' demise and the emperor's heart attack. The question here is not whether the military loss was indeed the immediate cause of the heart failure; rather, the more important point is that the chroniclers actively sought this connection, taking advantage of the circumstances. Therefore, the defeat of the Bulgarian army should be dated to the spring of 927, sometime before May 27. It is difficult to accept that these events*

* **Красимир С. Кръстев** – доцент, доктор по история, катедра „Архивистика и методика на обучението по история“, Исторически факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“, България; @ krastev@clio.uni-sofia.bg,

** Настоящата студия е подготвена въз основа на работата ми по проект МОДЕРН-А в Националната и университетска библиотека в Загреб (Хърватия) и Библиотеката на Философския факултет на Загребския университет през лятото на 2023 г.

Първата част на изследването е публикувана в *Годишник на Историческия факултет на Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“* година VI (XXXVIII). Изследвания в чест на 65-годишнината на професор доктор Пламен Павлов. Първа част. Велико Търново: Университетско издателство „Св. св. Кирил и Методий“, 2024, с. 124–161.

occurred in 926 or earlier, as this would imply a prolonged military campaign, of which no trace can be found in the sources. It is also important to highlight Emperor Simeon's intransigence. He had suffered other defeats during his reign – for instance, at the hands of the Hungarians and the Serbs – but he always sought retribution afterward. In addition, the testimonies concerning the Croatian threat at the beginning of the reign of Emperor Peter (927–968; † 30 January 969) must not be overlooked.

Keywords: *Emperor Simeon I the Great, 927, Croatia, military defeat, sources, Second Synod of Split.*

В първата част от изследването е разгледан проблемът за причините и предпоставките, които довеждат до войната между Българското царство и Хърватското княжество в края на управлението на цар Симеон I Велики (893–927). Обект на проучване е и самият ход на военните действия. Противник на българския владетел през разглеждания период от време е хърватският княз Томислав (ок. 910 – ок. 928), който влиза в съюзни отношения с Източната римска империя. Военните действия, за които дават информация голям брой византийски, старобългарски и староруски извори, довеждат до поражение за българската войска, предвождана от военачалника Алогоботур, което се окачествява като военна „катастрофа“. Наред с данните на византийските хронисти, важно значение за датирането на войната имат актовете на Втория сплитски събор, съдържащи сведения за разрешаването на конфликта посредством папски легати, за което ще стане дума в настоящата студия. Именно тези документи спомагат да се разкрие по-различна историческа картина в сравнение с тази, която се обрисова в българската историография през последното столетие.

Международна обстановка след военния сблъсък

За да се датира сключването на мира между България и Хърватското княжество трябва да се вземат предвид сведенията, които се съдържат в няколко византийски, старобългарски и староруски източника. Те свидетелстват, че непосредствено след смъртта на цар Симеон двете държави все още са в състояние на война, което е ясно доказателство, че мирният договор е осъществен при управлението на цар Петър (927 – 968; † 30 януари 969) [Mandić, D. 1960, p. 42; Mandić, D. 1963, str. 224; Dujčev, I. 1966, p. 546; Dujčev, I. 1971, p. 258; Dujčev, I. 1987, p. 32; Живковић, Т. 2007, с. 443, бел. 1423; Лешка, М. 2017, с. 245].

За готовността на хърватите да организират ответен военен поход срещу българите непосредствено след кончината на българския владетел се известява в творбата на Продължителя на Теофан:

Когато околните народи – хървати, турки [унгарците] и други – узнали за смъртта на Симеон, те решили да се отправят на поход против българите. Понеже силен глад, придружен от скакалци, измъчвал много българския народ, българите се опасявали от нашествието на другите народи, а още повече се страхували от нападението на ромеите (Τὰ κύκλω οὖν ἔθνη τοῦ Συμεῶν μαθόντα τελευτήν, οἱ τε Χρωβάτοι οἱ Τοῦρκοι καὶ οἱ λοιποί, ἐκστρατεύειν κατὰ Βουλγάρων ἐβουλεύοντο. λιμοῦ δὲ μεγίστου σὺν ἀκρίδι τὸ Βουλγαρικὸν ἔθνος ἰσχυρῶς ἐκπύζοντος, ἐδεδίδεσαν μὲν καὶ τῶν ἄλλων ἐθνῶν ἑφοδόν, ἐδεδίδεσαν δὲ πλεον καὶ τὴν τῶν Ρωμαίων ἐπέλευσιν) [Theophanes Continuatus, 1838, p. 412; ГИБИ, V, 1964, с. 135–136; Продолжатель Феофана, 2009, с. 255; Dümmler, E. 1856, S. 74 и N. 1; Дринов, М. 1876, с. 63; Rački, F. 1877, p. 394; Златарски, В., 1/2, 2007, с. 518–519 и бел. 1; Mandić, D. 1960, p. 34 и n. 16; Mandić, D. 1963, str. 216 и bilj. 14; Dujčev, I. 1966, p. 546; Димитров, Х. 1998, с. 71, 85, бел. 1; Божилов, И., Гюзелев, В. 1999, с. 272–273; 300, бел. 9; Живковић, Т. 2007, с. 443, бел. 1424; Лешка, М. 2017, с. 245–246; Божилов, И., 2, 2017, с. 118–119; 149, бел. 9; Brzozowska, Z. A., Leszka, M. J. 2017, p. 45, n. 53; The Bulgarian State in 927–969, 2018, p. 48, n. 3, 118, n. 20, 120, n. 29].

На първо място трябва да се отбележи, че написаното по-горе съвпада с текста в хрониката на Продължителя на Георги Монах (редакция В)¹. Наред с апокалиптичната картина, която

¹ Текстът на Продължителя на Георги Монах (редакция В) гласи: *Τὰ κύκλω οὖν ἔθνη, τὴν τοῦ Συμεῶν μαθόντα τελευτήν, οἱ τε Χρωβάτοι, Τοῦρκοι καὶ οἱ λοιποί, ἐκστρατεύειν κατὰ Βουλγάρων ἐβουλεύοντο. λιμοῦ δὲ*

хронистите рисуват чрез съобщението за глада и нашествието на скакалци², те представят и конкретна историческа информация, а именно, че през пролетта на 927 г. България и Хърватия все още са в обтегнати отношения. Нещо повече, военният конфликт не само че продължава, но българите очакват нападение от страна на Византийската империя. Освен всичко друго, разглежданите текстове отразяват и респекта, който околните народи имат към цар Симеон, тъй като се готвят да атакуват българите едва след смъртта му.

Сведението за подготвения удар срещу България е отразено и от Йоан Скилица³, а единствената по-сериозна разлика в сравнение с написаното от Продължителя на Георги Монах и Продължителя на Теофан, е упоменаването на сърбите:

Турки [унгарци], сърби, хървати и другите народи, като научили за смъртта на Симеон, решили да се отправят на поход срещу българите. А българският народ бил споletян от голям глад и скакалци, което силно измъчвало масите и унищожило храните. И тъй българите се страхували и от нахлуването на другите народи, а още повече се уплашили от нападението на ромеите (Τοῦρκοι, Σέρβοι, Χρῳβάτοι, καὶ οἱ λοιποί, τὴν τοῦ Συμεῶν ἀναμαθόντες τελευτὴν ἐκστρατεύειν κατὰ Βουλγάρων ἐβουλεύοντο. κατέσχε δὲ καὶ λιμὸς μέγας σὺν ἀκρίδι τὸ Βουλγάρων ἔθνος, ἰσχυρῶς ἐκπιέζων καὶ καταδαπανῶν τὰ πλήθη καὶ τοὺς καρπούς. ἐδεδοίκεσαν μὲν οὖν οἱ Βούλγαροι καὶ τὴν τῶν ἄλλων ἔφοδον ἐθνῶν, ἐδεδίδεσαν δὲ πλέον τὴν τῶν Ῥωμαίων ἐπέλευσιν) [Ioannis Scylitzes, 1973, p. 222; ГИБИ, VI, 1965, с. 255; Димитров, X. 1998, с. 71, 85, бел. 1; Божилов, И., Гюзелев, В. 1999, с. 272–273; 300, бел. 9; Лешка, М. 2017, с. 246, бел. 83; Божилов, И., 2, 2017, с. 118–119; 149, бел. 9; Brzozowska, Z. A., Leszka, M. J. 2017, p. 45, n. 53; The Bulgarian State in 927–969, 2018, p. 48, n. 3, 118, n. 20, 120, n. 29].

Цитираната по-горе информация е съкратена от Йоан Зонара, който отново съобщава за глада, за страха на българите от евентуален поход от страна на околните народи (без изрично да се споменава за хърватите), за опасенията, че България ще бъде атакувана от ромеите и за предприетите действия от новия български владетел (ὅς, ἐπεὶ καὶ λιμὸν τὸ τῶν Βουλγάρων ἔθνος ἦν πιεζόμενον καὶ τὰ περίξ ἔθνη μὴ κατ’ αὐτοῦ ὀρμήσαιεν ἐδεδίει καὶ πρὸ τῶν ἄλλων Ῥωμαίους, στέλλει πρὸς τὸν βασιλέα) [Ioannes Zonaras, III, 1897, pp. 473–474; ГИБИ, VII, 1968, с. 178; Златарски, В., 1/2, 2007, с. 518–519 и бел. 1; Лешка, М. 2017, с. 246, бел. 83; The Bulgarian State in 927–969, 2018, p. 118, n. 20].

В пряка връзка с хрониката на Продължителя на Георги Амартол (редакция В) се намира старобългарският ѝ превод, известен като „Временник“, в който е посочено:

Съседните народи – хървати, угри и разни други (Хървати и Угри и прочии), – като узнаха за смъртта на Симеон, почнаха кроежи за война срещу българите. По това време българският народ силно страдаше от голям глад поради скакалци и много се страхуваше от нападение на други народи и най-вече се страхуваше от гръцко нашествие [Истрин, В. М., 1, 1920, с. 560; СБЛ, 3, 1983, с. 180; Димитров, X. 1998, с. 71, 85, бел. 1].

Единственото, което прави впечатление в случая, е, че книжовникът превежда използвания в гръцките текстове етноним „турки“ като „угри“, а тази интерпретация изглежда по-точна в сравнение с хипотезата, изказана по повод сведенията на Продължителя на Теофан, че се касае за печенези [Runciman, S. 1929, p. 97; Runciman, S. 1930, p. 178]. Сходни данни са поместени и в руския хронографски паметник „Елински и римски летописец“⁴.

μεγίστου σὺν ἀκρίδι τὸ Βουλγαρικὸν ἔθνος ἰσχυρῶς ἐκπιέζοντος, ἐδεδίδεσαν μὲν καὶ τὴν τῶν ἄλλων ἔφοδον ἐθνῶν, ἐδεδίδεσαν δὲ πλέον τὴν τῶν Ῥωμαίων ἐπέλευσιν [Истрин, В. М., 2, 1922, с. 55].

² Тези събития се приемат за достоверни от някои историци [Дринов, М. 1876, с. 64; Златарски, В., 1/2, 2007, с. 518].

³ Неговият текст буквално е преписан от Георги Кедрин [Georgius Cedrenus, II, 1839, p. 308; Dümmler, E. 1856, S. 74; Дринов, М. 1876, с. 63; Грот, К. 1880, с. 196; Златарски, В. 1999, с. 297; Златарски, В., 1/2, 2007, с. 518–519 и бел. 1; Mandić, D. 1960, p. 35 и n. 18; Mandić, D. 1963, str. 217 и bilj. 15].

⁴ Текстът гласи: *Околните народи (хървати, унгарци и др.), като научили за Симеоновата смърт, сключили съюз и започнали война срещу българите. Измъчен от голям глад поради скакалците, българ-*

Заплахата за Българското царство от хърватите и съседните народи е описана в редица източници, които по един или друг начин се свързват с хрониката на Симеон Логотет (X в.)⁵. Неговата творба не е запазена в оригинал, а под формата на по-късни текстове, в които нерядко има съкращения и интерполации, а понякога и смесвания с известия от съчинения на други автори. Въпросната информация, която води произхода си от т.нар. редакция А на творбата на Симеон Логотет, е почти идентична при Продължителя на Георги Монах (редакция А)⁶, Псевдо-Симеон (края на X в.)⁷ и Псевдо-Теодосий Мелисенос (XI в.)⁸. Именно последният текст, публикуван за пръв път от немския филолог Готлиб (Теофил) Тафел (1787–1860), се смята за

скияят народ се страхувал да не бъде нападнат от други народи, особено от гърците (Οὐσίην οὐκ ἔχοντες ἰατρύτιν, ὑπερδιδασκόμενον ὑμερονομήν, — хърватѣ и үгрѣ и прочии, воевати начахъ на болгарѣ и прочии съвѣтъ творяху. Гладу же велию с прѣгы болгарьскому языку крѣпко одержимѣ, вояху во сѣ инѣхъ языкъ пришествиа, вояху во сѣ паче и грѣчькаго нантиа) [Летописец Еллинский и Римский, 1, 1999, с. 497; Brzozowska, Z. A. 2017, str. 31, 34; Brzozowska, Z. A., Leszka, M. J. 2017, pp. 161–162; 165].

⁵ Приема се, че хрониката на Симеон Логотет е съхранена в три редакции: 1) Лъв Граматик, Псевдо-Теодосий Мелисенос, Продължителя на Георги Монах (редакция А) и старобългарският превод на хрониката на Симеон Логотет спадат към редакция А. Може да се допълни, че пряка връзка с тях има и по-късният от двата старобългарски превода на хрониката на Георги Амартол (т.нар. Летовник); 2) Продължителят на Георги Монах (редакция В) и по-ранният от двата старобългарски превода на хрониката на Георги Амартол (т.нар. Временник) се отнасят към редакция В; 3) Хрониката на Псевдо-Симеон представя третата редакция [Каждан, А. П. 1959, с. 125–143; ODB, 3, 1991, pp. 1982–1983; Wahlgren, S. 2001, pp. 251–262; Symeonis Magistri, 2006, pp. 3–131; Лешка, М. 2017, с. 20, бел. 13; Хроника Симеона Магистра и Логофета, 2014, с. 7–22; The Chronicle of the Logothete, 2019, pp. 4–12].

⁶ В московския ръкопис пише: *И тъй околните племена, именно хърватите и останалите, като научили за смъртта на Симеон, замислили да тръгнат на поход срещу българите. Понеже глад със скакалци страшно измъчвал българите, то те се страхували от нападението и на другите си съседи, но още повече се страхували от нахлуването на ромеите* (Τὰ κύκλω οὖν ἔθνη τὴν τοῦ Συμεὼν μαθόντα τελευτήν, εἴτε Χρωβάτοι καὶ οἱ λοιποὶ ἐκστρατεύειν κατὰ Βουλγάρων ἐβουλεύοντο· λιμοῦ δὲ σὺν ἀκρίσι τὸ Βουλγαρικὸν ἔθνος ἰσχυρῶς ἐκπύζοντος, ἐδεδίδεσαν μὲν καὶ τῶν ἄλλων ἔθνων τὴν ἔφοδον, ἐδεδίδεσαν δὲ πλεον τὴν τῶν Ῥωμαίων ἐπέλευσιν) [Georgius Monachus Continuatus, 1859, pp. 830–831; ГИБИ, VI, 1965, с. 150; Rački, F. 1877, p. 394 Златарски, В., 1/2, 2007, с. 518–519 и бел. 1; Димитров, Х. 1998, с. 71, 85, бел. 1]. С незначителни различия е текстът в парижкия ръкопис: *τὰ κύκλω οὖν ἔθνη τὴν τοῦ Συμεὼν μαθόντες τελευτήν, οἱ τε Χρωβάτοι καὶ οἱ λοιποί, ἐκστρατεύειν κατὰ Βουλγάρων ἐβουλεύοντο. λιμοῦ δὲ σὺν ἀκρίσι τὸ Βουλγαρικὸν ἔθνος ἰσχυρῶς ἐκπύζοντος, ἐδεδίδεσαν μὲν καὶ τῶν ἄλλων ἔθνων τὴν ἔφοδον, ἐδεδίδεσαν δὲ πλεον καὶ τὴν τῶν Ῥωμαίων ἐπέλευσιν* [Georgius Monachus Continuatus, 1838, p. 904; Живковић, Т. 2007, с. 277–278; 443, бел. 1424].

⁷ Анонимният автор, познат като Псевдо-Симеон, чиято хроника има компилативен характер [Halkin, F. 1959–1960, pp. 7–27; ODB, 3, 1991, p. 1983; Symeonis Magistri, 2006, pp. 84–92], отбелязва: *А околните племена – хърватите и другите, – като се научили за смъртта на Симеон, решили да се вдигнат срещу българите. Понеже голям глад едновременно със скакалци морел България, те още повече се страхували от нахлуването на ромеите* (τὰ κύκλω οὖν ἔθνη τὴν τοῦ Συμεὼν μαθόντες τελευτήν, οἱ τε Χρωβάτοι καὶ οἱ λοιποί, κατὰ Βουλγάρων κινεῖν ἐβούλοντο· λιμοῦ δὲ μεγίστου μετὰ καὶ ἀκρίδων τὴν Βουλγαρίαν ἐκπύζοντος, ἐδεδίδεσαν καὶ μᾶλλον τὴν τῶν Ῥωμαίων ἐπέλευσιν) [Pseudo-Symeon, 1838, p. 740; ГИБИ, V, 1964, с. 182; Rački, F. 1877, p. 394; Gruber, D. 1925, str. 334; Димитров, Х. 1998, с. 71, 85, бел. 1; Божилов, И., Гюзелев, В. 1999, с. 272–273; 300, бел. 9; Живковић, Т. 2007, с. 277–278; 443, бел. 1424; Божилов, И., 2, 2017, с. 118–119; 149, бел. 9].

⁸ Касае се за препис на хрониката на Симеон Логотет. Името “Θεοδοσίου” се появява в заглавието на мюнхенския ръкопис, а в горното поле е записано “Μελιτινίου”, което днес се възприема като вариант на известната фамилия Μελισσινός. Готлиб Тафел погрешно приема, че авторът на текста произлиза от гр. Мелитини (дн. Малатия, Турция) и го назовава Теодосий Мелитински. Както вече е доказано, това име е вписано в ръкописа едва през XVI в. и следователно се касае за несъществуващ автор фантом [Kresten, O. 1976, S. 208–212; ODB, 3, 1991, p. 1982; Wahlgren, S. 2001, pp. 252–253; Symeonis Magistri, 2006, pp. 35–36; Хроника Симеона Магистра и Логофета, 2014, с. 11, бел. 25]. Текстът, издаден от Тафел, гласи: *Τὰ κύκλω οὖν ἔθνη τὴν τοῦ Συμεὼν μαθόντα τελευτήν, οἱ τε Χρωβάτοι καὶ οἱ λοιποί, ἐκστρατεύειν κατὰ Βουλγάρων ἐβουλεύοντο. Λιμοῦ δὲ μεγάλου σὺν ἀκρίδι τὸ Βουλγαρικὸν ἔθνος ἰσχυρῶς ἐκπύζοντος, [ἐδεδίδεσαν*

най-близък до автентичното съчинение на Симеон Логотет. Ето защо той стои в основата на критичното издание (реконструкция) на редакция А на хрониката му (на този етап редакция В не е издадена), изготвено от Стафан Валгрэн. В източника се казва:

Κατο научили за смъртта на Симеон, околните народи, като хърватите и други, решили да воюват срещу българите. И така, тъй като много голям глад, съчетан с нашествие на скакалци, силно изтощил българския народ, той се страхувал от нападение на другите народи, но най-много се страхувал от настъпването на ромеите (τὰ κύκλω οὖν ἔθνη τὴν τοῦ Συμεὼν μαθόντα τελευτήν, οἱ τε Χρῳβάτοι καὶ οἱ λοιποί, ἐκστρατεύειν κατὰ Βουλγάρων ἐβουλεύοντο. λιμοῦ δὲ μεγίστου σὺν ἀκρίδι τὸ βουλγαρικὸν ἔθνος ἰσχυρῶς ἐκπιάζοντος ἐδεδίδεσαν μὲν καὶ τὴν τῶν ἄλλων ἔθνων ἔφοδον, ἐδεδίδεσαν δὲ πλεον τὴν τῶν Ῥωμαίων ἐπέλευσιν) [Symeonis Magistri, 2006, p. 326; Хроника Симеона Магистра и Логофета, 2014, с. 226; The Chronicle of the Logothete, 2019, p. 241].

Историческото събитие намира място в т.нар. хроника на Лъв Граматик (съставена през 1013 г.), която също спада към „семејство на Симеон Логотет“⁹, но в този случай хърватите не са посочени, а най-общо се говори за околните народи, измежду които поименно са упоменати единствено ромеите (τὰ κύκλω οὖν ἔθνη τὴν τοῦ Συμεὼν μαθόντα τελευτήν ἐκστρατεύειν κατὰ Βουλγάρων ἐβουλεύοντο. λιμοῦ δὲ σὺν ἀκρίσιν τὸ Βουλγαρικὸν ἔθνος ἐκπιάζοντος ἐδεδίδεσαν τὴν τῶν Ῥωμαίων ἐπέλευσιν) [Leo Grammaticus, 1842, pp. 315–316; ГИБИ, V, 1964, с. 167; Дринов, М. 1876, с. 63; Златарски, В., 1/2, 2007, с. 518–519 и бел. 1; Димитров, Х. 1998, с. 71, 85, бел. 1; Божилов, И., Гюзелев, В. 1999, с. 272–273; 300, бел. 9; Живковић, Т. 2007, с. 443, бел. 1424; Божилов, И., 2, 2017, с. 118–119; 149, бел. 9].

Данни за същото събитие са поместени и в старобългарския превод на хрониката на Симеон Логотет (XIV в.)¹⁰, което отново има пряка връзка с редакция А на съчинението. В историческия извор се преповтаря информацията за Симеоновата смърт, за замислите „хървати и други“ да воюват срещу България (Хрѣватѣ же и проуѣи, воєвати на Бѣлѣгари мышлѣхѣ), за глада, скакалците и страха от нашествието на околните народи и особено на ромеите [Срезневский, И. 1905, с. 136; Brzozowska, Z. A., Leszka, M. J. 2017, p. 45, n. 53; The Bulgarian State in 927–969, 2018, p. 48, n. 3, 120, n. 29]. Данни за надвисналата опасност над Българското царство може да се почерпи и от друг източник – по-късният от двата старобългарски превода на хрониката на Георги Амартол, известен като „Летовник“ (трета четвърт на XIV в.)¹¹, в който на практика се казва почти същото (Хрватѣ же и проуѣи, воєвати на бѣлѣгари съвѣщаваа) [Летовник, 3, 1881, с. 420 об.; Горина, Л. В. 1999, с. 63–64].

В българската историография отдавна се поддържа тезата, че приведените по-горе известия за заплахата от хърватите не отговарят на истината, тъй като по онова време с тях вече е сключен мир. Прибавя се още, че написаното се гради единствено на предположението на хронистите, че съседите на Българското царство ще започнат настъпателна война срещу нея,

---

μὲν καὶ τῶν ἄλλων ἔθνων τὴν ἔφοδον], ἐδεδίδεσαν δὲ καὶ πλεον τὴν τῶν Ῥωμαίων ἐπέλευσιν [Theodosius Melitenus, 1859, p. 224; Живковић, Т. 2007, с. 277–278; 443, бел. 1424].

⁹ Не става дума за самостоятелно съчинение, а за препис на творбата на Симеон Логотет, съставителят на който внася съкращения в първоначалния текст [Moravcsik, G. 1, 1983, S. 270; 515–518; ODB, 3, 1991, p. 1982; Wahlgren, S. 2001, pp. 252–253; Symeonis Magistri, 2006, pp. 38; 123–124; Лешка, М. 2017, с. 20, бел. 13; Хроника Симеона Магистра и Логофета, 2014, с. 8 – 9; 13].

¹⁰ Преводът е запазен в молдовски ръкопис от 1637 г., който се съхранява в Санкт-Петербург. Съществува теза, че той най-точно отразява текста на гръцкия оригинал, която се защитава от някои изследователи, но други я оспорват [Златарски, В. 1908, с. 1–12; Трифонов, Ю. 1924, с. 175–176; Острогорский, Г. 1932, с. 17–36; СБЛ, 3, 1983, с. 393; Каймакамова, М. 1990, с. 183–184; Wahlgren, S. 2001, pp. 252; 258–260; КМЕ, 3, 2003, с. 601–602; Хроника Симеона Магистра и Логофета, 2014, с. 11–12; The Chronicle of the Logothete, 2019, p. 8].

¹¹ Източникът е съхранен в сръбски преписи и затова получава прозвището „сръбски“. Като се вземат предвид езиковите му особености, се достига до заключението, че е изготвен в Източна България [Weingart, M., 2/2, 1923, str. 145–521; Трифонов, Ю. 1924, с. 174–175; КМЕ, 1, 1985, с. 475].

тъй като разполагат със сведения за несполучливия поход на българския владетел в Хърватия [Златарски, В., 1/2, 2007, с. 518–519]. Сходен характер има и обяснението, че става дума за „непроверени или съзнателно вмъкнати слухове“ [Божилков, И., Гюзелев, В. 1999, с. 272–273; Божилков, И., 2, 2017, с. 118–119]. Други изследователи заключават, че на данните на византийските хронисти не трябва да се вярва, тъй като по онова време хърватите, сърбите и унгарците не представляват заплаха за България [Дринов, М. 1876, с. 63–64; Димитров, Х. 1998, с. 71–72]. Също така се твърди, че ако все пак такава коалиция срещу България действително е подготвяна, то тогава реакцията на цар Петър, който организира поход срещу Византия, „би изглеждала странна и неадекватна“, защото по този начин отслабва българските позиции спрямо останалите противници [Димитров, Х. 1998, с. 72]. Опира ли се тези изводи на някакви сериозни доказателства? Като цяло те произтичат от презумпцията, че в началото на царуването на Петър българо-хърватските отношения вече са уредени. Макар че са замаскирани зад обичайните изразни средства за глада и нашествието на скакалци, свидетелствата на ромейските автори не са за подценяване [Šišić, F. 1925, str. 428; Runciman, S. 1929, p. 97; Runciman, S. 1930, p. 178; Moravcsik, G. 1970, pp. 53–54; Fine, J. V. A. 1978, p. 89; Fine, J. V. A. 1991, p. 161] поне що се отнася за заплахата от ромейте, хърватите, а защо не и сърбите¹², още повече че те са поместени непосредствено след описанието на българската военна кампания в Хърватия и известието за смъртта на българския цар Симеон. Не трябва да се пропуска и още нещо – приблизително по същото време папските легати, за които със сигурност се знае, че уреждат мира с Хърватското княжество, изпълняват задачите, с които са натоварени от папа Йоан X. Пак в тази връзка се предполага, че след отказа на хърватите да воюват срещу България, останалите участници в антибългарската коалиция, се отказват от замислите си [Лешка, М. 2017, с. 246].

Мирни преговори

Известия за разрешаването на военния конфликт между България и Хърватия се съдържат в западни извори, свързани с дейността на римския папа Йоан X [Jaffé, P. 1885, pp. 449–453; Mann, H. K., IV, 1925, pp. 149–187; Levillain, P., 2, 2002, pp. 838–839], който се опитва да играе ролята на арбитър в българо-византийските и българо-хърватските отношения. В Българското царство, от друга страна, се следват традициите на дипломатическите връзки с папството, които датират още от времето на княз Борис I – Михаил [Гюзелев, В. 2009, с. 122–135].

Мирните преговори, осъществени с посредничеството на папата, имат своята предистория. Както става ясно от едно писмо на византийския патриарх Николай Мистик (901–907; 912–925) [ODB, 2, 1991, pp. 1466–1467], римският духовник прави опит да преговора с цар Симеон няколко години преди официалното пратеничество в българската столица, за което ще стане дума. През лятото на 923 г. той не само се сближава с Цариградската патриаршия, но цели и да възобнови отношенията си с България [Hergenröther, J., 3, 1869, S. 684–694; Златарски, В.

¹² Твърдението на Христо Димитров [Димитров, Х. 1998, с. 72], че *маджарите категорично отхвърлили византийското предложение за евентуален съюз с печенезите*, което пък се използва като доказателство, че те няма как да вземат участие в антибългарска коалиция по това време, е некоректно, тъй като влиза в противоречие с извора, който той цитира от втора ръка. Всъщност става дума за данните на Константин Багренородни, според когото византийците изпращат пратеничество при унгарците, предвождано от духовника Гаврил, което да ги склони да воюват срещу печенезите. Те категорично отказват предложението, а причините, които изтъкват, са многобройността и злонамереността на враговете им [Constantinus Porphyrogenitus, 1967, pp. 56–57]. Добре известно е, че макар и с променлив успех, Българското царство по традиция се стреми да привлича печенезите като свои съюзници, но е трудно е да се каже доколко това сведение има връзка с българите, както и с подготвяната срещу тях коалиция през 927 г. най-малкото защото точното му датиране е обект на спорове. Въпреки че събитието обикновено се датира около или непосредствено след 927 г. [Moravcsik, G. 1970, p. 54; Obolensky, D. 1971, p. 155; Shepard, J. 1999, p. 273; Paroń, A. 2021, p. 257], изтъкнатите аргументи са само от логическо естество и едва ли могат да се възприемат безрезервно.

1895, с. 156–160; **Srebrnič, J.** 1922, str. 216–219]. В източника е посочено, че до папата достигат слухове за случващото се между ромеи и българи – *голямо бедствие, пленение, опожаряване, разрушаване на църкви, насилия над девици, овдовяване, осиротяване*. Именно поради тази причина той изпраща във византийската столица своите архиереи – епископите Теофилакт и Кар, имащи за задача да отнесат писмо в България, посредством което *да се премахнат раздорите между ромеи и българи, да бъде посрамен дяволът, бащата на злините, да се утвърди мирът*. Тук византийският първосвещеник прибавя и още нещо, а именно, че папата се надява монархът да послуша *или техните увещания, или техните заплахи*, а ако не се вслуша в увещанията им, те имат за задача да го вържат *с неразривните окови на Светия дух*. Патриархът уточнява още, че първоначално възнамерява да изпрати пратениците в България, но след това размисля, тъй като се опасява, че те ще бъдат задържани и *покрай другите неприятности, които са претеглили, като са изминали толкова дълъг път*, ще бъдат подложени на *притеснения и оскърбления* от страна на българския владетел. Загатва се и за възможността да бъдат убити. Ето защо църковният предстоятел допуска писмото да бъде отнесено на владетеля, но задържа римските пратеници в Константинопол. Едновременно с това патриарх Николай съобщава на царя за подобряването на византийските отношения с папството, което позволява да бъдат възстановени *единодушието и единомислието между Римската и Константинополската църква* [**Nicholas I. Patriarch of Constantinople**, 1973, № 28, pp. 192–195; **ГИБИ**, IV, 1961, с. 284–286; **Hergenröther, J.**, 3, 1869, S. 690–694; **Дринов, М.** 1876, с. 27; **Златарски, В.** 1895, с. 179–184; **Златарски, В.** 1896, с. 317–318; **Mann, H. K.**, IV, 1925, pp. 168–169; **Srebrnič, J.** 1922, str. 219, 223, 226; **Šišić, F.** 1925, str. 411; **Златарски, В.**, 1/2, 2007, с. 455–458; **Runciman, S.** 1929, p. 200; **Runciman, S.** 1930, p. 168; **Mandić, D.** 1963, str. 206; **Gjuzelev, V.** 1977, S. 40; **Божилов, И.** 1983, с. 139–140; **Събев, Т.** 1987, с. 252; **Божилов, И., Гюзелев, В.** 1999, с. 258; **Гюзелев, В.** 2009, с. 135; **Лешка, М. Й.** 2017, с. 224–226; **Божилов, И.**, 2, 2017, с. 100; **Пенкова, Д.** 2022, с. 72, 74].

Предполага се, че пратеничеството на римския първосвещеник не е изпратено само във връзка с отзвука от българо-византийската война, а по инициатива на ромейската дипломация [**Божилов, И.** 1983, с. 140]. Наред със загрижеността на патриарха към папските пратеници, която също не може да бъде игнорирана [**Лешка, М. Й.** 2017, с. 225–226 и бел. 39], в написаното от него не е трудно да се открие и друг мотив за действията му. Става дума за евентуалната опасност от възстановяването на контактите между папството и България [**Hergenröther, J.**, 3, 1869, S. 691; **Златарски, В.**, 1/2, 2007, с. 457; **Gjuzelev, V.** 1977, S. 40; **Гюзелев, В.** 2009, с. 135]. Също така не е изключено византийският духовник да се опасява, че цар Симеон ще повлияе отрицателно на приятелските отношения между Рим и Константинопол [**Златарски, В.** 1895, с. 184]. Макар и предпазливо изказаното предположение, че легатите не получават задача да се отправят към Преслав, а само да донесат писмото във византийската столица, което да бъде препратено към цар Симеон с византийска помощ [**Лешка, М. Й.** 2017, с. 225–226], не изглежда правдоподобно, защото противоречи на историческия извор. Твърдението, че българският владетел демонстрира „непокорност и непочитание“ спрямо папата [**Златарски, В.** 1896, с. 318; **Златарски, В.** 1999, с. 281; **Златарски, В.**, 1/2, 2007, с. 507; **Златарски, В.** 1930, с. 53] също е неаргументирано [**Srebrnič, J.** 1922, str. 226–227]. На практика това се отнася и за извода, че българите игнорират папските легати [**Runciman, S.** 1929, p. 200; **Runciman, S.** 1930, p. 168], тъй като решението те да не достигнат до България, е взето от Николай Мистик. Може да се допусне, че папата не желае пратеничеството да бъде изпратено без знанието на цариградския патриарх, но заедно с това таи надежда истинските му подбуди да останат скрити.

Стремежите на папа Йоан Х да осъществи контакти с Българското царство не се изчерпват с описаното по-горе събитие, тъй като само няколко години по-късно той изпраща ново пратеничество. За този дипломатически ход на римския първосвещеник дълги години науката разчита на един единствен късен исторически извор.

В средата на XIII в. далматинският духовник Тома Архидякон (ок. 1200–1268) от Сплит (дн. Хърватия) написва на латински език “*Historia Salonitanorum atque Spalatinorum pontificum*”

(„История на епископите на Салона и Сплит“), по-известна със съкратеното наименование „Historia Salonitana“ („История на Салона“). През XVI в. анонимен книжовник съставя разширена версия на тази творба, наречена по-късно от италианския църковен историк и йезуит Даниеле Фарлати (1690–1773) „Historia Salonitana maior“ („Голяма история на Салона“). Особеното при нея е, че авторът ѝ вмъква документи, компилирани от различни източници, в оригиналното съчинение на Тома Архидякон – актове на църковните събори, проведени в Сплит през 925 и 928 г. По-конкретно, става дума за решения, взети по време на съборите, кратки доклади за събитията и писма на папите Йоан X и Лъв VI (юни 928 – декември 928 или януари/февруари 929)¹³, чиито адресати са хърватският владетел Томислав и далматински епископи [Katičić, R. 1998, str. 382–392; Margetić, L. 2000, str. 127–167; Budak, N. 2013, pp. 101–127; Basić, I. 2019, str. 655–676]. От XVII в. нататък се водят спорове относно автентичността на източника. За фалшификат го обявява още хърватският историк Иван Луцич (1604–1679) [Lucius, I. 1673, p. 73], а на това твърдение решително се противопоставя Даниеле Фарлати [Farlati, D., 1, 1751, pp. 319–320]. Предвид на обстоятелството, че изворът е от шестнадесетото столетие, достоверността на съдържанието му се оспорва и от чешкия учен Константин Иречек (1854–1918) [Jireček, C. 1899, S. 616; Jireček, C., 1, 1911, S. 201, N. 1]. Застъпници на противоположното схващане са Франьо Рачки, Фердо Шишич, Нада Клаич и редица други изследователи, които смятат, че компилативната творба заслужава доверие, тъй като се основава на по-стари документи [Rački, F. 1877, p. 197; Šišić, F., 1, 1917, S. 133–135, N. 1; Šišić, F. 1925, str. 416–417, N. 23; Златарски, B., 1/2, 2007, с. 479, бел. 1; Klaić, N. 1975, str. 26–28]. В наше време критичният анализ на текста показва, че една част от данните действително са преиначени, но са налице и надеждни свидетелства [Prozorov, V. 2013, pp. 275–283]. Що се отнася до сведенията за уреждането на мира между българи и хървати, те са възприемани за напълно автентични, тъй като се потвърждават от по-ранен източник [Katičić, R. 1998, str. 628–629; Budak, N. 2013, pp. 116–117; Basić, I. 2019, str. 657].

В „Historia Salonitana maior“ е поместена фрагментирана информация¹⁴, която е представена на развален латински език:

Тъй като ние настоявахме за окончателно решение, за да приключи този въпрос веднъж завинаги [възможността беше използвана], когато римските легати отидоха в България. Преподобният епископ Маделберт и почитаемият дук Йоан, дук на Кума [в областта Кампания, дн. Италия] също отидоха. И така, след две години те дойдоха при нас [носейки] следните писма. Когато гореспоменатите легати дойдоха до нашите граници, те продължиха към България, както им беше възложено от апостолическата заповед. Тъй като завършиха мирните преговори между българите и хърватите, на връщане, гостувайки ни в Сплитската църква, почитаемият епископ Маделберт събра на синод нас епископите Йоан [Сплитски], Формин [Задарски], Григорий [Гьргур Нински], заедно с хърватския владетел и неговите първенци (Unde frequenter eadem poscentibus nobis diffinitionem recipere hac de causa terminanda iniunctam sibi operis [causam] Bulgariam petentes Romanorum legati, Madelbertus venerabilis episcopus et Joannes dux, illustris, dux Cumas, que secuntur epistole, ad nos post bienium devenerunt. Pervenientes igitur se (sic) prefati legati ad confinia nostra et sicut illud opus iniunctum apostolica iussione fuit, Bulgariam perrexerunt. Quique peracto negotio pacis inter Bulgaros et Croatos, repetito itinere ad nos venerabilis Madelbertus episcopus in ecclesia spalatensi adveniens, sinodaliter nos episcopos Joannem, Forminum, Gregorium cum Croatorum principe et eius proceribus congregavit) [Historia Salonitana maior, 1967, p. 103; Klaić, N. 1972, str. 36; Dümmler, E. 1856, S. 74 и N. 2; Gfrörer,

¹³ На понтификата на Лъв VI е обърнато внимание в някои обобщаващи трудове върху историята на папството през Средновековието [Jaffé, P. 1885, p. 453; Mann, H. K., IV, 1925, p. 188; Levillain, P., 2, 2002, p. 922].

¹⁴ Текстът е публикуван многократно [Farlati, D., 3, 1765, p. 103; Kukuljević-Sakcinski, I., 1, 1874, p. 81; Rački, F. 1877, pp. 194–195; Šišić, F., 1/1, 1914, pp. 221–222; Codex diplomaticus, 1, 1967, p. 37; Gunjača, S., 1, 1973, pp. 79, 334], но за най-добро се смята цитираното в основния текст критично издание на Нада Клаич от 1967 г.

A. F., 2, 1873, S. 186; **Дринов, М.** 1876, с. 58–59; **Smičklas, T.**, 1, 1879, str. 225; **Златарски, В.** 1896, с. 315–316; **Златарски, В.** 1999, с. 279–280; 285; **Ritig, S.**, I, 1910, str. 147; **Šišić, F.**, 1, 1917, S. 141–142; **Šišić, F.**, 1, 1920, str. 110; **Srebrnič, J.** 1922, str. 228–229; 232; **Gruber, D.** 1925, str. 330–332; **Šišić, F.** 1925, str. 423 и bilj. 33; **Златарски, В.**, 1/2, 2007, с. 503, 506; **Runciman, S.** 1929, p. 94 и n. 4; **Златарски, В.** 1930, с. 50–54; **Runciman, S.** 1930, pp. 173–174; **Mandić, D.** 1960, pp. 38–42; **Mandić, D.** 1963, str. 220–224; **Dujčev, I.** 1966, pp. 545–546; **Ostojić, I.** 1967, pp. 455–456; **Dujčev, I.** 1971, pp. 257–258; **Klaić, N.** 1975, str. 283; 302–303; **Gunjača, S.**, 2, 1973, str. 202; 205–206; **Gjuzelev, V.** 1977, S. 40; **История на България**, 2, 1981, с. 292; **Божилков, И.** 1983, с. 144–145; **Dujčev, I.** 1987, pp. 31–32; **Goldstein, I.** 1995, str. 290; **Katičić, R.** 1998, str. 381; 388–390; 628–629; **Божилков, И.**, **Гюзелев, В.** 1999, с. 260; **Croatia in the Early Middle Ages**, 1999, pp. 176, 306; **Живковић, Т.** 2004, с. 125–126; **Гюзелев, В.** 2009, с. 135; **Prozorov, V.** 2012, p. 119; **Budak, N.** 2013, pp. 119; **Лешка, М.** 2017, с. 243–245; **Комотина, И.** 2016, с. 57; **Божилков, И.**, 2, 2017, с. 101].

Както беше обърнато внимание, данни за мирните преговори между българите и хърватите се съдържат в т.нар. Корчулански кодекс от XII в. Той е открит от хърватския историк и архивист Винко Форетич (1901–1986) през 50-те години на XX в. в гр. Корчула (дн. Хърватия), разположен на едноименния остров в Адриатическо море. Намереният пергаментен ръкопис, който самият Форетич датира около 1130 г., съдържа откъс от “*Liber pontificalis*” („Книга на папите“), но в непозната от други източници версия, изменена от бележки, свързани с хърватската история [**Foretić, V.** 1956, str. 23–44; **Klaić, N.** 1975, str. 16–17; **Katičić, R.** 1998, str. 624–634; **Margetić, L.** 2000, str. 73–92; 182–183; **Budak, N.** 2013, pp. 116–117; 122, 124; **Basić, I.** 2019, str. 657–658; 665].

Анонимният автор на Корчуланския кодекс пише следното по повод на мира, осъществен чрез посредничеството на папските легати:

Йоан Х седя [на папския престол] 12 години, 2 месеца и 6 дни. Той сключи мир между българите и хърватите чрез своите пратеници, а именно епископ Маделберт и дук Йоан, и наложи в Далмация църковната догма, както е било в старо време. Благодарение на този дар хърватите станаха подвластни завинаги на св. Петър (*Johannes X. sedit annos XII, menses II, dies VI. Hic fecit pacem inter Bulgaros et Chroatos, per legatos suos Madelbertum scilicet episcopum, et Johannem ducem, et composuit in Dalmatia ecclesiasticum dogma ut primitus fuerat, cuius beneficii gratia Chroati sancto Petro effecti sunt tributari in perpetuum*) [**Foretić, V.** 1956, str. 30; **ЛИБИ**, IV, 1981, с. 105; **Mandić, D.** 1960, p. 43; **Mandić, D.** 1963, str. 224; **Dujčev, I.** 1966, p. 546; **Ostojić, I.** 1967, p. 456; **Dujčev, I.** 1971, p. 258; **Klaić, N.** 1975, str. 16; **Gjuzelev, V.** 1977, S. 40; **Dujčev, I.** 1987, p. 32; **Katičić, R.** 1998, str. 628–629; **Живковић, Т.** 2007, с. 428, бел. 1266; **Гюзелев, В.** 2009, с. 135; **Borri, F.** 2011, p. 230, n. 101; **Лешка, М.** 2017, с. 245, бел. 82; **Budak, N.** 2013, pp. 116–117; 124; **Migration**, 2018, p. 48 и n. 22; **Basić, I.** 2019, str. 657; **Пенкова, Д.** 2022, с. 73].

Макар и в значително съкратен вид, източникът не само съобщава за пратеничеството на епископ Маделберт и дук Йоан в България [**Foretić, V.** 1956, str. 31; **Katičić, R.** 1998, str. 628–629; **Budak, N.** 2013, pp. 116–117; **Basić, I.** 2019, str. 657], но в него се съдържа и изричното уточнение, че мирният договор между България и Хърватия става факт по време на понтификата на папа Йоан Х, което означава, че *terminus ante quem* за неговото осъществяване е месец май 928 г. [**Dujčev, I.** 1966, p. 546; **Dujčev, I.** 1971, p. 258; **Dujčev, I.** 1987, p. 32]. Изказано е и предположение, че мирът е сключен през юли или август 927 г., тъй като след подобряването на българо-византийските отношения присъствието на римските легати в България става излишно [**Mandić, D.** 1960, pp. 42–43; **Mandić, D.** 1963, str. 224–225]. Не е лишена от основание тезата, че това се случва през лятото или есента на 927 г. [**Ritig, S.**, I, 1910, str. 148, bilj. 39], т.е. приблизително по времето, когато се подобряват и българо-византийските отношения. От друга страна, непременното обвързване на мира с 928 г. [**Живковић, Т.** 2006, с. 48, 52], изглежда необосновано.

За реалното съществуване на епископ Маделберт свидетелства едно писмо на високопоставения византийски държавен служител Теодор Дафнопат († след 961) от 933 г., написано от името на император Роман Лакапин и адресирано до римския първосвещеник Йоан XI (931–935). От него се разбира, че Маделберт и още трима епископи участват в папска мисия до византийската столица Константинопол (ἐπίσκοποι Μαδέλβερος τε καὶ Λέων μετὰ Σεργίου καὶ Πέτρου) [**Daphnopatès. Corr.**, 1978, pp. 13–14; 30–31; **Šišić, F.**, 1, 1917, S. 141, N. 2; 154; **Šišić, F.** 1925, str. 423, bilj. 32; **Mandić, D.** 1960, p. 38, n. 30; **Ostojić, I.** 1967, p. 455; **Basić, I.** 2019, str. 658]. В Корчуланския кодекс също много ясно е посочено, че дук Йоан е папски легат [**Ostojić, I.** 1967, pp. 455–456]. Това сведение напълно опровергава твърдението, че въпросната личност е поданик на цар Симеон (тъй като папата не използва светски лица като пратеници), който не се завръща обратно с епископ Маделберт, а остава в България [**Farlati, D.**, 3, 1765, p. 104; **Gruher, D.** 1925, str. 331–332]. Неоснователно е и предположението, че Йоан е княз на Захумлие [**Kukuljević-Sakcinski, I.**, 2, 1881, str. 30–31, bilj. 1]. Факт е, че в изворите отсъстват данни за съдбата на Йоан след пратеничеството в Българското царство [**Šišić, F.** 1925, str. 423], но това не доказва твърдението, че той не поема по обратния път заедно с епископ Маделберт.

Малко по-обстойна, но и откъслечна, е информацията в “*Historia Salonitana maior*”, което е предпоставка за създаване и възпроизвеждане на многобройни хипотези и на практика довежда до пълен хаос при анализа на историческите събития.

В науката продължават да се водят спорове от чие име е съставен цитирания по-горе текст и какво точно представлява той. Към всичко това се прибавя и проблемът, че съдържанието не е възпроизведено в цялост от анонимния компилатор през XVI в. [**Katičić, R.** 1998, str. 388; **Budak, N.** 2013, pp. 119–120; **Basić, I.** 2019, str. 672]. Изказано е предположение, че първият дял от източника, в който се говори за началото на мисията на папските пратеници, е фрагмент от писмо на папа Лъв VI, чрез което той одобрява решенията на църковния събор, а останалата част, съдържаща данни за заминаването на делегацията, за ролята ѝ в осъществяването на мира между българите и хърватите и за присъствието на епископ Маделберт в Сплит, са фрагменти от официалните протоколи на събора [**Mandić, D.** 1960, pp. 38–39; 41–42; **Mandić, D.** 1963, str. 220–221; 223–224]. Що се отнася до писмото на Лъв VI, този извод не изглежда логичен, тъй като такъв документ действително съществува, но той е поместен по-нататък в компилативния източник [**Historia Salonitana maior**, 1967, pp. 105–106]. Други неаргументирано смятат, че текстът представлява писмо на папа Йоан X [**Curta, F.** 2006, p. 196; **Curta, F.** 2019, p. 326, n. 5]. Повечето специалисти с основание оценяват разглеждания откъс като решения (повествователен запис) на Втория сплитски събор. Според тях те са разположени непосредствено след писмо на папа Йоан X, с което се потвърждават повечето от решенията на Първия сплитски събор от 925 г., и предхождат споменатото писмо на папа Лъв VI [**Šišić, F.**, 1/1, 1914, pp. 220–221; **Codex diplomaticus**, 1, 1967, pp. 35–36; **Katičić, R.** 1998, str. 389; **Budak, N.** 2013, p. 119; **Basić, I.** 2019, str. 660].

В научните изследвания се е наложила тезата, че авторът на текста, в който се говори за пратеничеството в България, е сплитският архиепископ и митрополит Иван II (ок. 914 – ок. 928). Основанията за това са следните: съставителят се причислява към онези, които настояват папата да вземе решение по някакъв важен въпрос (*unde frequenter eadem poscentibus nobis diffinitionem recipere*); възприема себе си за част от духовниците, които получават папските писма, донесени от пратениците (*que secuntur epistole, ad nos post bienium devenerunt*); говори за своята област, в която идват легатите (*pervenientes igitur se (sic) prefati legati ad confinia nostra*); смята себе си за един от тези, при които пристига пратеникът Маделберт и които последният събира, за да бъде проведен съборът в Сплит (*quique peracto negotio pacis inter Bulgaros et Croatos, repetito itinere ad nos venerabilis Madelbertus episcopus in ecclesia spatatensi adveniens, sinodaliter nos episcopos Joannem, Forminum, Gregorium cum Croatorum principe et eius proceribus congregavit*). От контекста се разбира още, че текстът на споменатите писма, донесени от легатите, е цитиран в оригиналния документ, но отсъства в компилативния източник, [**Klaić, N.** 1975, str. 28; **Katičić, R.** 1998, str. 388–392; **Basić, I.** 2019, str. 660–661; 665–669; 672–673]. Хър-

ватският историк Невен Будак, от своя страна, смята, че финалната версия на актовете е дело на поне трима автори. Той също приема, че откъсът, отнасящ се за българската средновековна история, най-вероятно е написан от Иван Сплитски, който преразказва решенията на синода със свои думи [Budak, N. 2013, pp. 117–120].

От “*Historia Salonitana maior*” става ясно, че епископ Маделберт се завръща в Далмация непосредствено преди провеждането на Втория сплитски събор и дори го председателства [Historia Salonitana maior, 1967, p. 104; Ritig, S., I, 1910, str. 147–149; Šišić, F., I, 1917, S. 143; Gruber, D. 1925, str. 320; Šišić, F. 1925, str. 424; Maslač, N. 1936, str. 74; Ostojić, I. 1967, p. 455; Basić, I. 2019, str. 673]. Въпреки това интерпретацията отново е затруднена, тъй като се водят спорове, свързани с датирането на църковния форум. В някои исторически трудове от втората половина на XIX и началото на XX в. провеждането му се отнася към 926/927 г. [Дринов, М. 1876, с. 57; Rački, F. 1877, p. 194; Златарски, В. 1896, с. 321; Златарски, В. 1999, с. 285]. Други го свързват с 927 г. [Klaić, V., I, 1899, str. 82; Srebrnić, J. 1922, str. 227, 240; Златарски, В., 1/2, 2007, с. 513; Златарски, В. 1930, с. 54]. Трети го разполагат хронологически към края на 927 – началото на 928 г. [Šišić, F. 1925, str. 424; Ostojić, I. 1967, p. 455; Katičić, R. 1998, str. 388]. Четвърти го датират през 928 г. [Dümmler, E. 1856, S. 73, N. 1, 75, N. 2; Kukuljević-Sakcinski, I., 2, 1881, str. 24; Šišić, F., I, 1914, pp. 221–222 и n. 2; Šišić, F. 1916, str. 50–51; Šišić, F., I, 1917, S. 144; Šišić, F., I, 1920, str. 110; Gruber, D. 1925, str. 319–320; Maslač, N. 1936, str. 74–78] и именно тази датировка е наложена в съвременната историография [Klaić, N. 1972, str. 35; Gunjača, S., 2, 1973, str. 202; Klaić, N. 1975, str. 292, bilj. 70; Goldstein, I. 1995, str. 278; Raukar, T. 1997, str. 36; Croatia in the Early Middle Ages, 1999, pp. 174, 204, 221, 304, 306; 345–346; 350, 378, 545, 603; Живковић, Т. 2004, с. 32, 60, 113, 121, 125, 146, 152, 201; Curta, F. 2006, p. 196; Prozorov, V. 2012, pp. 103, 119, 121; Budak, N. 2013, pp. 107, 114, 117, 122, 124, 126; 130–131; Migration, 2018, p. 48; Basić, I. 2019, str. 658, 664–666; 671; Curta, F. 2019, p. 326], още повече че папа Лъв VI, чийто понтификат е кратък, потвърждава решенията на събора. Направен е опит за прецизиране на датировката на църковния форум като се приема, че той се провежда през пролетта на 928 г. [Ritig, S., I, 1910, str. 147, bilj. 39]. Смята се още, че именно епископ Маделберт занася протоколите от Сплитския събор в Рим, а това се случва приблизително по времето, когато сваленият и убит първосвещеник Йоан X е заменен с папа Лъв VI [Ritig, S., I, 1910, str. 149–150; Šišić, F., I, 1917, S. 147; Šišić, F. 1925, str. 426; Maslač, N. 1936, str. 75–76; Prozorov, V. 2012, p. 121]. Съществува и хипотеза, че годината действително е 928, но съборът се провежда, когато папският престол се заема от Лъв VI [Mandić, D. 1960, pp. 38–39; Mandić, D. 1963, str. 220–221; Лешка, М. 2017, с. 243 и бел. 74].

Проблемите около датирането на Втория сплитски събор се явяват сериозна пречка за цялостната реконструкция на историческите събития. Първоначално Васил Златарски приема, че пратеничеството пристига в България през пролетта на 926 г. [Златарски, В. 1896, с. 316 и бел. 18], след това отново се спира на 926, но без да посочи конкретен сезон [Златарски, В. 1999, с. 280], за да достигне в крайна сметка до извода, че легатите са изпратени в България в края на 926 г. [Златарски, В., 1/2, 2007, с. 506; Златарски, В. 1930, с. 52]. Трябва обаче да се напомни, че според него Вторият сплитски събор се провежда през цялата 927 г. [Златарски, В., 1/2, 2007, с. 513; Златарски, В. 1930, с. 54]. Явно под влияние на Златарски в някои изследвания се твърди, че епископ Маделберт и дук Йоан пристигат в Преслав през март 926 г. [Ангелов, Д., Кашев, С., Чолпанов, Б. 1983, с. 277]. Иван Дуйчев, от своя страна, допуска, че пратеничеството е прието в Преслав през втората половина 926 г., а това негово заключение е възприето и от други изследователи [Dujčev, I. 1966, p. 545; Dujčev, I. 1987, p. 31; История на България, 2, 1981, с. 292; Божилов, И. 1983, с. 144]. В част от историческите трудове събитието най-общо се свързва с 926 г. [Runciman, S. 1929, pp. 94–96; Runciman, S. 1930, pp. 173–174; 176; Божилов, И., Гюзелев, В. 1999, с. 260; Божилов, И., 2, 2017, с. 101] или се датира около 926 г. [Dujčev, I. 1971, p. 258]. Съгласно схващането на Фердо Шишич легатите са проводени към края на 926 или началото на 927 г. [Šišić, F., I, 1917, S. 141; Šišić, F. 1925, str. 423]. Други изследователи го отнасят към 926/927 г. [Ostojić, I. 1967, p. 455]. Според Доминик Мандич де-

легацията достига България в края на лятото или през есента на 926 г. и както беше посочено, се завръща чак през понтификата на папа Лъв VI, тъй като според него мисията ѝ продължава две години [Mandić, D. 1960, pp. 38–39; Mandić, D. 1963, str. 220–221]. Мирослав Лешка пише, че епископ Маделберт и дук Йоан са изпратени през лятото или есента на 926 г. [Лешка, М. 2017, с. 243 и бел. 74], а това според него означава, че се завръщат през лятото или есента на 928 г. В историографията се поддържа и заключението, което заслужава сериозно внимание, че пратеничеството е изпратено през 927 г. [Klaić, V. 1, 1899, str. 77, 82; Gruber, D. 1925, str. 320; *Croatia in the Early Middle Ages*, 1999, p. 306; Curta, F. 2006, p. 196; Curta, F. 2019, p. 326]. Пак в тази връзка може да се припомни написаното от Марин Дринов, който смята, че легатите са проводени две години след Първия сплитски събор. Проблемът в случая произтича оттам, че той ту го отнася към 924, ту към 925 г. [Дринов, М. 1876, с. 57–59].

И така. Откъде произтичат всички тези разминавания по отношение на датирането на папското пратеничеството? До голяма степен убеждението, което е наложено в българската историография, че римските пратеници се отправят за България през 926 г. произтича от схващането, че Вторият сплитски събор, който е председателстван от епископ Маделберт, се провежда през 927 г., но както вече стана дума, в съвременните изследвания той се датира през 928 г. Друг довод представлява предварителната нагласа на някои учени, че преговорите с папа Йоан X непременно са водени от цар Симеон, а за този извод те разчитат на кореспонденцията между цар Калоян (1197–1207) и папа Иннокентий III (1198–1216). Както ще стане дума по-нататък в настоящото изложение, самият папа Иннокентий опровергава въпросното твърдение в едно от писмата си. Към изтъкнатото трябва да се прибави и фактът, че мнозина автори само преповтарят написаното от техните предшественици, без да са наясно за причините, поради които се провежда Вторият сплитски събор, както и за ролята на епископ Маделберт в него. По-различно е обяснението на Мандич, което до известна степен е възприето от полския медиевист Мирослав Лешка, но оказва влияние и върху трудовете на Иван Дуйчев. В този случай се изхожда от погрешното схващане, че откъсът, в който се говори за изпращането и завръщането на пратеничеството, представлява писмо на папа Лъв VI. Още по-голямо влияние върху техните възгледи оказва неправилният превод на откъса, отнасящ се за донасянето на папските писма от легатите. Както беше обърнато внимание, в източника се говори за желанието на висшите духовници за разрешаването на някакъв въпрос от папата. Именно поради тази причина след две години инструктираните папски легати пристигат в Далмация (по всяка вероятност в Сплит), носейки писма от римския първосвещеник Йоан X, а едва след това потеглят за България [Ritig, S., I, 1910, str. 147; Gunjača, S., 2, 1973, str. 202; 205–206; Katičić, R. 1998, str. 388; Budak, N. 2013, p. 124; Basić, I. 2019, str. 660–661]. Доминик Мандич превежда този откъс по следния начин: *те се завърнаха при нас след две години* (ad nos post bienium devenerunt), като смята, че легатите се завръщат при папа Лъв VI след две годишно отсъствие и следователно цялата им мисия до България и обратно продължава именно две години [Mandić, D. 1960, pp. 38–39; Mandić, D. 1963, str. 220–221]. Всъщност латинският глагол “dēvenio” не означава „завръщам се“ (в смисъл, че се завръщат при папата), а „пристигам“, „идвам“ (т.е. пристигат при духовниците в Далмация), което ясно личи както от следващото изречение, в което се говори за напускането на границите и за заминаването им за България, така и от целия контекст.

Предвид на представения анализ, може да се направи извод, че точното време на изпращането на римското пратеничество и на пристигането му в Преслав е неизвестно, но в разглеждания откъс от “Historia Salonitana maior”, за който се смята, че е написан от архиепископ Иван Сплитски, има указание за годината, в която то се отправя за България, за да посредничи за мира с Хърватия. На първо място трябва да се има предвид, че по време на Първия сплитски събор, който се провежда през 925 г., архиепископът на Сплит е провъзгласен за митрополит на цяла Далмация. Епископ Григорий (Гьргур Нински), който е подкрепен от епископ Формин Задарски, се оплаква на папа Йоан X, тъй като смята, че са налице нередности около въпросното назначение. В крайна сметка папата признава решенията на събора, но нарежда на Иван Сплитски и Гьргур Нински лично да отидат в Рим за изясняването на конфликта. Въпреки това

напрежението не е преодоляно [Thomae Archidiaconi Spalatensis, 2006, pp. 86–89; *Historia Salonitana maior*, 1967, pp. 102–103; Gunjača, S., 2, 1973, str. 200 – 205; Klaić, N. 1975, str. 302; Fine, J. V. A. 1991, pp. 269–270; Katičić, R. 1998, str. 379–382; 388–389; *Croatia in the Early Middle Ages*, 1999, pp. 304–306; Curta, F. 2006, pp. 196–197; Budak, N. 2013, pp. 101, 108, 115, 121, 126; Basić, I. 2019, str. 661–664; 669–671; 673–674; Curta, F. 2019, pp. 326, 328]. Оттук нататък в текста на компилативния източник се говори за желанието на епископите за разрешаването на проблема от папата и както беше обърнато внимание, се пояснява, че след две години легатите донасят папски писма на път за България [Gfrörer, A. F., 2, 1873, S. 186; Дринов, М. 1876, с. 58; Ritig, S., I, 1910, str. 147; Gunjača, S., 2, 1973, str. 202; 205–206; Katičić, R. 1998, str. 388; *Croatia in the Early Middle Ages*, 1999, p. 306; Budak, N. 2013, p. 124; Комотина, И. 2016, с. 57; Basić, I. 2019, str. 660–661]. Следователно е логично да се заключи, че се касае именно за споровете, породени през 925 г., а пратениците пристигат в Далмация през 927 г. [*Croatia in the Early Middle Ages*, 1999, p. 306]. Информирайки духовниците за решенията на папата, те заминават за България, а когато преговорите приключват, епископ Маделберт се завръща обратно, за да свика Втория сплитски събор през 928 г., по време на който се обсъждат разногласията между споменатите Иван, Гьргур и Формин. По всяка вероятност при провеждането му княз все още е Томислав [Ritig, S., I, 1910, str. 148; Šišić, F. 1925, str. 424 и bilj. 36; Maslač, N. 1936, str. 74; Goldstein, I. 1995, str. 278; Prozorov, V. 2012, p. 119], но не е за пренебрегване възможността на власт вече да е неговият по-малък брат Търпимир II (ок. 928 – ок. 935) [Šišić, F., 1, 1914, p. 222, n. 2; Klaić, N. 1972, str. 36].

Следващият проблем касае маршрута на пратеничеството, за който са изказани различни предположения, но трябва да се има предвид, че те най-често се обвързват с необоснованата теза за хърватския политически контрол върху византийските територии по далматинското крайбрежие. Освен това невинаги става ясно какво точно трябва да се разбира под „преминаване през Хърватия“ – седалището на княз Томислав или друга хърватска територия. Така например съществува схващане, че преди да навлязат на българска територия, пратениците се придвижват през земите на хърватите и сърбите [Dujčev, I. 1966, pp. 545; Dujčev, I. 1987, p. 31]. Съгласно друга хипотеза първо папските пратеници поемат за България, а едва на по-късен етап преговарят и с хърватите [Златарски, В. 1930, с. 52]. Други историци настояват, че делегацията преминава през Хърватия както на отиване, така и на връщане от Българското царство [Šišić, F., 1, 1917, S. 141–142; Šišić, F. 1925, str. 423; Ostojić, I. 1967, p. 455]. Без да правят специални уточнения за пътуването на отиване, някои учени също допускат, че римските легати посещават Хърватия при завръщането си от България [Ritig, S., I, 1910, str. 147; Runciman, S. 1930, p. 176]. Твърди се още, че пътуването до Преслав отнема два или три месеца [Mandić, D. 1960, p. 38; Mandić, D. 1963, str. 220]. Всъщност единственото, което се знае със сигурност, е, че епископ Маделберт и дук Йоан преминават през Далмация, където оставят папските писма, за които се говори в текста на “*Historia Salonitana maior*”. С голяма доза увереност може да се твърди, че се касае за гр. Сплит, където по-късно се провежда Вторият сплитски събор. Също така не може да се изключи възможността различни ангажменти или трудности да ги отклоняват или забавят по пътя. Неясен остава въпросът в кой момент се водят преговорите с хърватския княз.

При интерпретацията на историческите събития относно причините за дипломатическите преговори между Римската църква и Българското царство са изградени многобройни тези¹⁵, които до голяма степен се опират на логически аргументи и косвени податки в изворите. Извън всякакво съмнение е, че пратениците влизат в ролята на медиатори и участват в разрешаването на военния конфликт между България и Хърватия. Друга от целите на папа Йоан Х също изглежда ясна, а именно да бъдат възобновени църковните връзки между Рим и България [Dümmler, E. 1856, S. 74], а тази тенденция продължава и през следващите столетия.

¹⁵ Твърдението, че папата се намира в тежко положение в Италия и поради тази причина възнамерява да превърне цар Симеон в своя Пипин Къси (751–768) или Карл Велики (768–814), ще остане без коментар. Критични бележки по този въпрос вж. у Мирослав Лешка [Лешка, М. 2017, с. 244–245].

Под влияние на немския историк Август Фридрих Гфрѐрер [Gfrörer, A. F., 2, 1873, S. 191–192] Марин Дринов (1838–1906) приема, че хърватите се страхуват от Симеоновото отмъщение и поради тази причина търсят застъпничеството на папството за разрешаването на конфликта. Той достига до извода, че римските пратеници пребивават в Преслав около смъртта на цар Симеон и участват в сключването на мир със сина му цар Петър [Дринов, М. 1876, с. 59–60]. Заключениета на Дринов са подложени на критика, тъй като хърватите са победители във военния сблъсък и е по-вероятно да потърсят съдействието на Византийската империя, отколкото на Римската църква [Златарски, В. 1896, с. 315; Златарски, В. 1999, с. 279; Златарски, В., 1/2, 2007, с. 502–503].

Голяма популярност има тезата на Васил Златарски, според когото след военната загуба на българския владетел му се налага да се подготви за грандиозен поход срещу Хърватия, а по същото време неговите противници не се чувстват в безопасност. Използвайки напрежението между двете държави, папата решава да се застъпи за Хърватия и да я избави от надвисналата опасност, като успоредно с това цели да я откъсне от въздействието на Византия. Към всичко това се прибавя и желанието на римския духовник да привлече България към своята сфера на влияние. Българският медиевист допуска още, че Симеон също използва ситуацията и проявява желание римският първосвещеник да признае царското му достойнство, както и да издигне българския архиепископ в патриаршески сан. В крайна сметка папството забавя отговора си, а монархът умира. Изследователят допуска възможността оттук нататък папските пратеници да водят преговори със сина му Петър, което рефлектира на българо-византийските отношения и довежда до признаване на царската му титла от Византия [Златарски, В. 1896, с. 314–322; Златарски, В. 1999, с. 278–283; 285; Златарски, В., 1/2, 2007, с. 501–510; 513–514; Златарски, В. 1930, с. 50–55]. Медиевистът се позовава на дипломатическите контакти между цар Калоян и папа Инокентий III. По-специално, в документа, чрез който българският цар се подчинява на папството (т.нар. Златопечатник), се казва, че предшествениците му *Симеон, Петър и Самуил са получили короната на своето царство и патриаршеско благословение от пресветата божия Римска църква и от апостолическия престол, от княза на апостолите Петър* (Simeon, Petrus et Samuel et nostri praedecessores coronam pro imperio eorum et patriarchalem benedictionem acceperunt a sanctissima Dei Romana ecclesia et ab apostolica sede, principe apostolorum Petro) [Преписката на папа Инокентий III, 1941–1942, с. 44; ЛИБИ, III, 1965, с. 334–335; Златарски, В. 1896, с. 317, бел. 19; Златарски, В., 1/2, 2007, с. 507–508, бел. 2]. Изводите на Васил Златарски са възприети в изследванията на хърватските историци Фердо Шишич [Šišić, F., 1, 1917, S. 141–142; Šišić, F. 1925, str. 422–423] и Нада Клаич [Klaić, N. 1975, str. 283].

По-различна е реконструкцията на събитията от английския историк Стивън Рънсиман (1903–2000), който предполага, че след като Симеон се самообявява за василевс през 925 г. и изпраща пратеничество в Рим за потвърждаване на достойнството му, а на следващата година папският легат Маделберт потвърждава императорската (царската) му титла, а българският архиепископ е обявен за патриарх [Runciman, S. 1929, pp. 94–95; Runciman, S. 1930, pp. 173–174]. Интересното в случая е, че тезата за царската коронация на българския владетел по същество не е нова, тъй като се поддържа още от хърватския изследовател от словенски произход епископ Йосип Сребърнич (1876–1966). Като се позовава на Златопечатника, той смята, че инициативата е на папата, а легатите му коронясват едновременно и Симеон, и престолонаследника му Петър [Srebrnić, J. 1922, str. 225, 229].

Част от изводите на Златарски и Рънсиман са възприети от Доминик Мандич, според когото по молба на българския владетел папските легати – епископ Маделберт (окачествен от него като кардинал) и дук Йоан, отиват в Преслав, носейки със себе си корона и скиптр, а едва на по-късен етап изиграват ролята на посредници в разрешаването на българо-хърватския конфликт. Като използва източниците, свързани с кореспонденцията на папа Инокентий III и цар Калоян, хърватският учен допуска, че след дълги преговори българският духовен глава е признат за патриарх, но поради кончината на Симеон, императорската корона получава наследникът му Петър [Mandić, D. 1960, p. 39–41; Mandić, D. 1963, str. 221–223]. Подобно на слабо-

стите в изложените по-горе тези и в изводите на Мандич също се забелязват известни несъответствия. Изводът, че именно цар Симеон пръв влиза във връзка с римския първосвещеник, не се опира на изворите. В случая инициаторът за дипломатическите контакти е неизвестен, но от текста на компилативния източник може да се заключи, че по-скоро в тази роля влиза папата, както смята Златарски. Не е даден и отговор на въпроса защо се преговаря толкова продължително, след като и двете страни желаят едно и също. Не трябва да се пропускат и сведенията в едно от писмата на папа Инокентий III, в което се казва, че *в България последователно мнозина крале са били короновани чрез апостолическата власт, като Петър и Самуил и някои други след тях* (in Bulgaria multi reges successive fuerunt auctoritate apostolica coronati, sicut Petrus et Samuel et alli nonnulli post illos) [**Преписката на папа Инокентий III**, 1941–1942, с. 61]. Следователно вместо името на цар Симеон се споменава това на неговия наследник. Важно е да се отбележи още, че преводът на израза “multi reges” като „мнозина царе“ [**ЛИБИ**, III, 1965, с. 353], е неточен и на практика не се касае за царска (императорска), а за кралска коронация [**Лешка**, М. 2017, с. 244–245 и бел. 79].

Сред изследователите, които обръщат внимание на проблема, е и Иван Дуйчев. Съгласно неговата концепция инициатор на преговорите е българският цар Симеон, който осъществява контакт с папата, а това довежда до изпращането на пратеничество в България, което донася със себе си отличителните знаци, необходими за коронацията на владетеля, както и за инвеститурата на главата на Българската църква. Българският историк допуска още, че именно римските пратеници осведомяват монарха за съюзните връзки между Византийската империя и Хърватия. Междувременно след безуспешния военен поход и смъртта на българския монарх, легатите коронясват Симеоновия приемник Петър [**Dujčev**, I. 1966, pp. 545–546; **Dujčev**, I. 1971, pp. 257–260; **Dujčev**, I. 1987, pp. 30–32]. Наред с това, че използва Златопечатника, българският медиевист обръща внимание и на още един източник, чрез който българският цар Калоян напомня на папата за своите прародители *Симеон, Петър и Самуил* (Simeonis, Petri et Samuelis progenitorum meorum) [**Преписката на папа Инокентий III**, 1941 – 1942, с. 47; **ЛИБИ**, III, 1965, с. 338; **Dujčev**, I. 1966, р. 546; **Dujčev**, I. 1971, р. 259]. Предвид на обстоятелството, че разглежданата преписка се води близо 300 години след пратеничеството на папа Йоан X, а и обслужва определени дипломатически интереси, някои изследователи¹⁶ отричат част от изводите на Златарски, Мандич и Дуйчев [**Лешка**, М. 2017, с. 245, бел. 79]. Въпреки че до голяма степен тази критиката е обоснована, не може да се отрече, че цитираните извори представляват, ако не друго, то поне късен отглас от дипломатическите отношения между Българското царство и Римската църква през Ранното средновековие. Пак в тази връзка Васил Гюзелев обръща внимание и на други източници, които наред с кореспонденцията между цар Калоян и папа Инокентий III, свидетелстват за възобновените връзки на българите с папството. В „Българския апокрифен летопис“ от XI в. например, който възпроизвежда народна легенда, се казва, че цар Петър завършва живота си в Рим. От „Беседата против богомилите“ на Презвитер Козма пък се разбира, че през X в. същият град се превръща в място за свято поклонение за някои от българските монаси [**Тъпкова-Заимова**, В., **Милтенова**, А. 1996, с. 197; **Попруженко**, М. Г. 1936, с. 43; **Gjuzelev**, V. 1977, S. 40–41; **Гюзелев**, В. 2009, с. 135–137].

Тезата на Иван Дуйчев е възприета от Иван Божилов, но той привнася и нови елементи в нея. Българският медиевист смята, че след обменената кореспонденция с византийския император Роман Лакапин, която се приема като *terminus post quem* за последвалите събития, към 925 г. цар Симеон предприема действия за осъществяване на контакт с папа Йоан X. Ето защо римските пратеници донасят със себе си инсигнии за предстоящата коронация, както и за издигането в сан на българския духовен глава. Българският историк оспорва твърдението на Мандич, че българският владетел и българският архиепископ са провъзгласени съответно за император и патриарх [**История на България**, 2, 1981, с. 292; 333–334, бел. 106; **Божилов**, И.

¹⁶ Резерви в тази посока са изказани още през XIX в. [**Голубинский**, Е. 1871, с. 276–280; 551–552], но тези изводи са подложени на критика от Марин Дринов и Васил Златарски [**Дринов**, М. 1876, с. 60–61; **Златарски**, В. 1896, с. 317, бел. 19; **Златарски**, В., 1/2, 2007, с. 508–509, бел. 2].

1983, с. 144–145; 213–214, бел. 49–50; **Божилов, И., Гюзелев, В.** 1999, с. 260; **Божилов, И.**, 2, 2017, с. 101]. В един от трудовете си Божилов отново повтаря тезата за потърсеното съдействие от Рим, но този път основната цел на преговорите се определя като неизвестна [**КМЕ**, 3, 2003, с. 598].

На свой ред Мирослав Лешка поддържа изказаната в българската историография теза [**Ангелов, Д., Кашев, С., Чолпанов, Б.** 1983, с. 277], че една от причините за изпращането на римските легати вероятно е свързана с опита да се неутрализира напрежението между България и Хърватия още преди избухването на войната, а тези изводи според него поне в някаква степен намират потвърждение в изворите. За разлика от изследователите, които търсят инициатора за мирните преговори, полският историк не заема категорична позиция по този въпрос [**Лешка, М.** 2017, с. 243, 245]. От друга страна, изглежда странно няколко месеца папските легати да пребивават в българската столица и да разубеждават българския цар да не предприема военни действия срещу хърватите най-малкото защото за това се изискват сериозни аргументи. Оттук може да се заключи, че същите тези пратеници напълно се провалят в опитите си да разубедят българския владетел да воюва, след като в крайна сметка той предприема военния поход, който преди това дълго отлага.

Крайният извод, който може да се направи, произтича от текста на “*Historia Salonitana maior*”, в който се казва, че висшите далматински духовници настояват папата да вземе отношение по проблем, който дълго време (цели две години) не намира разрешение. С голяма доза увереност може да се твърди, че става дума за споровете между епископите, които възникват по време на Първия сплитски събор през 925 г., а това ясно личи от контекста на разглеждания откъс. Следователно сключването на мира между българите и хърватите се явява само повод за донасянето на папските писма в Далмация (и по-точно в Сплит) през 927 г. От източника се разбира още, че основната цел на пратеничество е да участва в мирните преговори. Ето защо заминаването му няма как да се датира преди злополучния поход на българската войска, а задължително след него. Всичко това не изключва възможността в хода на преговорите с българския владетел (най-вероятно единствено Петър) да е обсъждана и темата за царската титла, за което свидетелстват макар и доста по-късни източници, а несъгласието между двете страни в крайна сметка довежда до нейното признаване от Византия.

Датировка на войната

Въпросът за датировката на българо-хърватската война изглежда доста сложен за разрешаване, тъй като различните автори приемат, че българската войска е разгромена през 924, 925, 926 или 927 г., но на практика една много малко част от тях се аргументират. Друг проблем, който заслужава внимание, е този за датата на смъртта на цар Симеон, която в някои извори се поставя в пряка връзка с военния конфликт. Следва да се направи и разграничение между сражението, описано в изворите, и войната като цяло, която приключва с посредничеството на папските легати.

Привърженик на тезата, че сражението между българи и хървати се състои през 924 г. е Дане Грубер (1856–1927), който предпочита да се довери на Константин Багренородни. Както беше обърнато внимание, византийският император поставя българската експедиция срещу хърватите непосредствено след унищожаването на Сърбия в изложението си, но не я датира. В същото време, основавайки се на сведенията в актовете на Втория сплитски събор, хърватският историк поставя папското пратеничество и последвалия мирен договор през 927 г. Твърдението, че след победата Хърватия овладява Травуния (в рамките на дн. Босна и Херцеговина, Черна гора и Хърватия) и Дукля (в границите на дн. Черна гора), превзети според изследователя преди това от цар Симеон, не се опира на източниците [**Gruber, D.** 1925, str. 320, 334]. Необяснимо остава и заключението как война, състояща се от едно единствено сражение, приключва около три години по-късно.

Друго схващане обвързва войната с 925 г. То отново произлиза от буквалното и безкритично следване на съответния откъс в творбата „За управлението на империята“, в който превземането на Сърбия и нападението срещу Хърватия са представени като събития, които се състоят непосредствено едно след друго. Освен това по времето, когато тази гледна точка се защитава, се спори дали Първият сплитски събор се провежда през 924 или 925 г., а Вторият, по време на който епископ Маделберт е сред основните действащи лица, погрешно се датира през 926 или 927 г. По този начин Марин Дринов, чиито изводи се споделят от Франьо Рачки, приема, че войската, предвождана от Алогоботур, е разбита около 925 г. От друга страна, той единствен от българските учени обръща внимание на сведението, че римското пратеничество е изпратено в България две години след Първия събор в Сплит, но допуска грешка при датирането на църковния форум, като първо изрично настоява, че е проведен през 924 г., а малко по-нататък в текста пише, че се състои през 925 г. В крайна сметка изследователят достига до извода, че мирът е сключен при управлението на цар Петър [Дринов, М. 1876, с. 54; 57–60; Rački, F. 1877, pp. 194, 197, 392]. В случая трябва да се има предвид, че заключението за мирния договор е направено под влияние на руския учен Александър Хилфердинг (1831–1872) [Гильфердинг, А., 1/1, 1868, с. 114]. Изводът на Дринов, че българският поход срещу Хърватия се състои около 925 г. се възприема от Константин Иречек [Иречек, К. 1978, с. 194; Jireček, C., 1, 1911, S. 200]. Невероятно звучи твърдението на хърватският историк Тадия Смичиклас (1843–1914), че българите имат два безуспешни похода срещу Хърватия, първият от които е предвождан от Алогоботур през 925 г., а вторият – от самия цар Симеон, който загива в сражението през 927 г. [Smičiklas, T., 1, 1879, str. 225]. На свой ред друг хърватски учен – Векослав Клаич (1849–1928), пише, че военната кампания се провежда през 925 г., мирните преговори, смята той, са водени при цар Петър, а едва след това е проведен Вторият сплитски събор през 927 г. Нямайки как по друг начин да обясни защо походът на Алогоботур се датира през 925, а мирът чак през 927 г., той необосновано достига до извода, че войната продължава две – три години [Klaić, V., 1, 1899, str. 75, 77, 82]. Първоначално Васил Златарски също е на мнение, че войната започва през лятото на 925 г., а мирният договор е сключен през пролетта на 926 г. [Златарски, В. 1896, с. 313, 316 и бел. 18, 321]. Тези изводи са наложени и в лекционния му курс (съответната лекция се датира между 1897 и 1900 г.), но с тази разлика, че българският медиевист вече не е толкова категоричен за времето на пристигане на римските пратеници в България [Златарски, В. 1999, с. 277, 280, 285]. Йосип Сребърнич на свой ред допуска, че българското нападение срещу Хърватия се състои през лятото на 925 г., но смята, че папската делегация е изпратена през втората половина на 926 г. [Srebrnič, J. 1922, str. 227–230]. След края на XIX – началото на XX в. войната се свързва с 925 г. в много редки случаи [Gjuzelev, V. 1977, S. 40; Гюзелев, В. 2009, с. 135], но като цяло тази датировка не се поддържа в съвременните научни изследвания.

Тезата, че сражението се провежда през 926 г., е наложена посредством по-късните изследвания на Васил Златарски. В тях той достига до извода, че българската войска претърпява поражение през пролетта, а мирът става факт в края на посочената година. Тези по същество неправилни заключения имат своето логично обяснение, тъй като медиевистът вярва, че Вторият сплитски събор, който е председателстван от епископ Маделберт, започва своята дейност в началото на 927, вместо през 928 г., както понастоящем е утвърдено в историографията. Оттук медиевистът достига до погрешния извод, че за да може духовникът да присъства на църковния форум, то и войната, и мира трябва да се датират през 926 г. По този начин Златарски напълно пренебрегва известията на византийските хронисти, включително и тези за хърватската заплаха след смъртта на цар Симеон [Златарски, В., 1/2, 2007, с. 500, 506, 513; Златарски, В. 1930, с. 49, 52, 54]. В част от своите публикации Фердо Шишич твърди, че българите нападат Хърватия през 926 г., а мирът става факт чрез посредничеството на папските легати след кончината на цар Симеон [Šišić, F. 1916, str. 50; Šišić, F., 1, 1920, str. 110], а в друга – отново се придържа към същата година на сражението, но достига до заключението, че легатите отиват в България в края на 926 или началото на 927 г. [Šišić, F., 1, 1917, S. 140–141; Šišić, F. 1925, str. 422–423; Ostojić, I. 1967, p. 455]. Стивън Рънсиман, от своя страна, свързва българското нападе-

ние срещу Хърватия с есента на 926 г. и оттук прави заключението, че пребиваващият по това време в Преслав легат Маделберт, заминава за Хърватия, за да уреди мира между двете държави [Runciman, S. 1929, pp. 95–96 и п. 2; Runciman, S. 1930, p. 176]. По подобен начин обясняват нещата и други специалисти, а именно, че докато епископ Маделберт и Йоан са в България, през 926 г. избухва войната с Хърватия [Ангелов, Д., Кашев, С., Чолпанов, Б. 1983, с. 277]. Сражението се датира около 926 г. от югославския историк Георги Острогорски (1902–1976) [Ostrogorsky, G. 1963, S. 222]. Американският учен Джон Файн отнася военната експедиция към 926 г., а мирните преговори – към края на същата година [Fine, J. V. A. 1991, pp. 157, 161].

Иван Божилов възприема тезата, че българо-хърватската война започва по времето, когато папските пратеници, които според него пристигат в Преслав през втората половина на 926 г., все още са в страната [История на България, 2, 1981, с. 292]. Всъщност това твърдение е некоректно, тъй като противоречи на сведенията в единствения извор, на който изобщо може да се разчита – “Historia Salonitana maior”, а в него ясно се казва, че легатите заминават за България с цел да посредничат за мира между българи и хървати. В други свои изследвания медиевистът отстоява същата позиция, но в допълнение датира военната експедиция срещу Хърватия към края на 926 – началото на 927 г. [Божилов, И. 1983, с. 144–145; Божилов, И., Гюзелев, В. 1999, с. 260; Божилов, И., 2, 2017, с. 101]. Подобно на мнозина други, той по никакъв начин не се обосновава.

Своите привърженици има и тезата, че сражението се състои през 927 г. Още германският историк Ернст Дюмлер (1830–1902) отбелязва, че походът на Алогодотур е проведен през пролетта на 927 г., а посредством папските легати мирът е сключен след смъртта на цар Симеон [Dümmler, E. 1856, S. 73–74]. В някои свои изследвания Франьо Рачки също отбелязва, че атаката е предприета през пролетта на 927 г. [Rački, F. 1871, str. 84], но по-късно се отказва от тези свои възгледи. Войната се датира около 927 г. и от руския славист Константин Грот (1853–1934) [Грот, К. 1880, с. 196]. Без да взема отношение относно годината, в която се водят военните действия, хърватският църковен историк Светозар Ритиг (1873–1961) пише, че пратениците се отправят за България през Далмация през 927 г., а мирът е сключен през лятото или есента на 927 г. [Ritig, S., I, 1910, str. 147–148, bilj. 39]. За уреждането на мира през същата година пишат и други изследователи [Budak, N. 1994, str. 31; Croatia in the Early Middle Ages, 1999, p. 306; Curta, F. 2006, p. 196]. Специално внимание заслужават изводите на Иван Дуйчев, който с основание приема, че българската войска е разбита през май 927 г., а мирният договор е сключен най-късно до месец май 928 г. Подвеждайки се от неправилната интерпретация на Доминик Мандич обаче, изследователят достига до умозаклучението, че римските легати са приети в българската столица още през втората половина 926 г. [Dujčev, I. 1966, pp. 545–546; Dujčev, I. 1971, p. 258; Dujčev, I. 1987, pp. 31–32]. Макар и в редки случаи, след Дуйчев и други български историци застъпват тезата, че сблъсъкът между Българското царство и Хърватия се състои през пролетта на 927 г. [Андреев, Й., Лазаров, И., Павлов, П. 2012, с. 28, 608; КМЕ, 3, 2003, с. 598]. Позовавайки се на византийските извори, включително и на известията за хърватската заплаха след смъртта на цар Симеон, сръбският учен Тибор Живкович смята, че Симеоновата войска е разбита през май 927 г. Използвайки актовете на Втория сплитски събор, той правилно датира папското пратеничество през същата 927 г. [Живковић, Т. 2007, с. 277; 442–443, бел. 1423]. Неаргументиран остава опитът му задължително да свърже мира с Хърватия с 928 г. [Живковић, Т. 2006, с. 48, 52]. Полският византолог Мирослав Лешка датира българския поход срещу Хърватия през пролетта на 927 г., но изводът му, че папските пратеници потеглят за България през лятото или есента на 926 г. също се опира на некоректния превод на Мандич [Лешка, М. Й. 2017, с. 241–242 и бел. 70].

Още хърватският археолог, теолог и историк Шиме Любич (1822–1896) настоява, че датата на разглежданата битка е 27 май 927 г., като се колебае дали цар Симеон загива в нея, или умира в България. Според него едва на следващата година папските легати изработват мира между българите и хърватите [Ljubić, Š., I, 1864, str. 107, 282]. По-късно тезата, че българите са разбити на 27 май 927 г., се поддържа от Доминик Мандич, тъй като тази дата според него

е посочена от някои византийски хронисти. Също така той предполага, че остатъците от българската войска известяват царя за случилото се седем или осем дни по-късно, поради което той умира от сърдечен удар около 3 юни същата година [Mandić, D. 1960, pp. 34–38; 40–41; 43; Mandić, D. 1963, str. 216–220; 222–223; 225; Omrcanin, I. 1984, p. 22; Кънев, Н. 2018, с. 85, бел. 67]. Критични бележки по този повод са направени още от Иван Божилов [История на България, 2, 1981, с. 291, 334, бел. 108; Божилов, И. 1983, с. 146; Божилов, И., Гюзелев, В. 1999, с. 260; Божилов, И., 2, 2017, с. 101], според когото датата на сражението едва ли прави впечатление на ромеите. Освен това други византийски автори пишат, че цар Симеон умира на 27 май.

Ако бъдат оставени настрана необоснованите заключения, че цар Симеон е убит в битката срещу хърватите или пък че умира в деня на сражението, застъпени в исторически трудове от XIX в. [Ljubić, Š., 1, 1864, str. 107, 282; Rambaud, A. 1870, p. 418; Smičklas, T., 1, 1879, str. 225], почти всички историци споделят мнението, че монархът умира на 27 май 927 г. [Златарски, В. 1896, с. 321; Златарски, В. 1999, с. 285; Šišić, F. 1916, str. 50; Šišić, F., 1, 1917, S. 143; Šišić, F., 1, 1920, str. 110; Gruber, D. 1925, str. 333; Šišić, F. 1925, str. 423; Златарски, В., 1/2, 2007, с. 513; Runciman, S. 1929, p. 96; Златарски, В. 1930, с. 54; Runciman, S. 1930, p. 177; Dujčev, I. 1966, p. 546, n. 87; Андреев, Й., Лазаров, И., Павлов, П. 2012, с. 608]. Напоследък тезата на Доминик Мандич беше обстойно коментирана от Мирослав Лешка, който е склонен да приеме, че българският владетел завършва живота си именно на разглежданата дата, но все пак не изключва възможността тогава да е разбита българската войска, а смъртта му да настъпва малко по-късно [Лешка, М. Й. 2017, с. 249–253].

Написаното по-горе заслужава по-обстоятелствен коментар. Както е добре известно, в първоначалния вариант на текста под датата 27 май и 15 индикт, т.е. 27 май 927 г., стои само известието за смъртта на цар Симеон. Става дума за т.нар. редакция А на хрониката на Симеон Логотет и произтичащите текстове у Продължителя на Георги Монах (редакция А), Лъв Граматик и Псевдо-Теодосий Мелитенос:

На 27 май, петнадесети индикт, умрял Симеон, владетелят на България (Μαῖω δὲ μηνὶ εἰκάδι ἑβδόμῃ, πέντε καὶ δεκάτῃ ἰνδικτιῶνος, Συμεὼν ὁ ἄρχων Βουλγαρίας ἐτελεύτησεν) [Symeonis Magistri, 2006, p. 326; The Chronicle of the Logothete, 2019, p. 241; Georgius Monachus Continuatus, 1859, p. 830; ГИБИ, VI, 1965, с. 150; Leo Grammaticus, 1842, p. 315; ГИБИ, V, 1964, с. 167; Theodosius Melitenus, 1859, p. 224].

Информацията се преповтаря в т.нар. Летовник, в който е посочено, че българският княз Симеон умира на 27 май, 15 индикт [Летовник, 3, 1881, с. 420–420 об.]. В старобългарския превод на хрониката на Симеон Логотет пише, че става дума същите месец и индикт, но не се уточнява денят [Срезневский, И. 1905, с. 136].

Сред разглежданата група от извори единствено в компилативната хроника на Псевдо-Симеон се казва, че на 27 май, 15 индикт, астрономът Йоан съобщава на император Роман, че някаква статуя на цар Симеон е поставена над колонадата на хълма Ксиролоф (един от константинополските хълмове) [Кондаков, Н. 1886, с. 147–155] и е обърната към запад. След това той съветва василевса да отсече главата ѝ, за да предизвика смъртта на българския владетел в същия час. Ето защо Роман Лакапин изпраща хора, които да извършат деянието през нощта, което довежда до сбъдване на направеното предсказание, т.е. в същия час Симеон умира в България [Pseudo-Symeon, 1838, p. 740; ГИБИ, V, 1964, с. 182]. Тук е мястото да се отбележи, че легендарните сведения за смъртта на царя чрез имитативна магия са обстойно анализирани от Иван Дуйчев [Dujčev, I. 1965, pp. 207–212], който заключава, че става дума за интерполация в оригиналната история. Те са обект на внимание и от други специалисти [Златарски, В. 1999, с. 286; Златарски, В., 1/2, 2007, с. 514; Божилов, И. 1983, с. 146–147]. Смята се още, че връзка с тази легенда има и сравнението на цар Симеон с асирийския пълководец Холоферн, чиято глава е отрязана от израилтянката Юдит [Dujčev, I. 1978, pp. 237–238; 264–265; Ангелов, П. 1999, с. 190–191; Marinow, K. 2011, pp. 185–186; Лешка, М. Й. 2017, с. 250–251, бел. 100].

Впоследствие, отново през Х в., сведенията за неуспешния поход срещу хърватите са вмъкнати под датата 27 май. Следва да се има предвид обаче, че в най-ранните източници, на които може да се разчита, не пише, че сражението се провежда на тази дата, а се посочва, че тогава започва експедицията срещу хърватите. Пак в тази връзка още Марин Дринов правилно отбелязва, че ако трябва безрезервно да възприемаме всичко изложено, то тогава ще излезе, че цар Симеон разполага с един ден да поеме на поход, да участва в сражението и да се завърне в България, за да умре същата вечер [Дринов, М. 1876, с. 53–54].

В хрониката на Георги Монах (редакция В), който следва хрониката на Симеон Логотет (редакция В), се говори за военното поражение от хърватите и за смъртта на Симеон, който е обхванат от безумие и умира от сърдечно заболяване (ἐντεῦθεν ἀνία συσχεθεῖς, νόσῳ κατὰ καρδίας ἀλούς, διέφθαρτο). От текста сякаш се създава впечатлението, че българският владетел застава начело на войската си [Истрин, В. М., 2, 1922, с. 55]. Същото се отнася за старобългарския „Временник“, както и за „Елинския и римски летописец“ [Истрин, В. М., 1, 1920, с. 560; СБЛ, 3, 1983, с. 180; Еллинский и Римский, 1, 1999, с. 497; Brzozowska, Z. A. 2017, str. 31, 33]. В останалите руски източници данните са съкратени значително, а датировката е некоректна. Единствено в Западноруската редакция на Руския хронограф, без да се посочва конкретна година, пише, че Симеон е убит от хърватите [Русский хронограф, 2, 1914, с. 160].

По-различна е ситуацията с хрониката на Продължителя на Теофан, в която едновременно се забелязва връзка със Симеон Логотет и Продължителя на Георги Монах (редакция В), но в същото време са почерпени сведения и от хрониката на Псевдо-Симеон. След датировката и описаната война срещу хърватите е представена историята за астронома Йоан, а накрая се заключава:

В същия час починал в България Симеон, и обхванат от безумие и сърдечна болест, след като напразно бил беззаконствал (καὶ αὐτῇ τῇ ὥρᾳ ὁ Συμεὼν εἰς Βουλγαρίαν ἐτελεύτησεν, ἀνοία συσχεθεῖς καὶ νόσῳ κατακαρδίᾳ ἀλούς, διέφθαρτο, ἀνομήσας διὰ κενῆς) [Theophanes Continuatus, 1838, pp. 411–412; ГИБИ, V, 1964, с. 135].

Преразказ на описаното е представен в съчинението на Йоан Скилица, който помещава легендата за статуята, а накрая посочва, че Симеон умира в България, поразен от сърдечна болест (ὁ Συμεὼν ἐν Βουλγαρίᾳ τέθνηκε νόσῳ κατακαρδίᾳ ἀλούς) [Ioannis Scylitzes, 1973, p. 222; ГИБИ, VI, 1965, с. 255]. Такъв е случаят и с хрониката на Йоан Зонара, в която след историята за астронома е допълнено, че Симеон умира от сърдечен удар, а след като василевсът научава за това подробно разпитва за времето на смъртта му (καὶ τῷ Συμεὼν αὐθωρὸν ἐπέλιπε τὸ βιώσιμον, ληφθέντι καρδιῳγμῷ, ὥς μετὰ ταῦτα ἐγνώσθη τῷ βασιλεῖ ἀκριβωσαμένῳ τῆς ἐκείνου τελευτῆς τὸν καιρόν) [Ioannes Zonaras, III, 1897, p. 473; ГИБИ, VII, 1968, с. 177–178]. Интересно е да се отбележи, че разказът за статуята на българския цар е представен и в хрониката на Михаил Глика (XII в.) [ODB, 2, 1991, pp. 855–856], който също посочва, че Симеон умира от сърдечен удар в България (ἐν Βουλγαρίᾳ ὁ Συμεὼν τέθνηκε, νόσῳ κατὰ καρδίας ἀλούς) [Michaelis Glycae, 1836, pp. 558–559; ГИБИ, X, 1980, с. 114–115].

От написаното дотук може да се обобщи, че информацията за неуспешния поход в Хърватия намира място под датата 27 май не за друго, а за да се покаже пряката връзка между военната загуба и сърдечния удар на българския владетел през 927 г. Съвсем друг е въпросът дали именно поражението е причината за инфаркта на цар Симеон [Лешка, М. Й. 2017, с. 250–251], като се има предвид, че през живота си той преминава през какви ли не превратности, но все пак такъв развой на събитията не може да се изключи [Mandić, D. 1960, pp. 40–41; Mandić, D. 1963, str. 222; История на България, 2, 1981, с. 292; КМЕ, 3, 2003, с. 598]. Впрочем в това има повече смисъл, отколкото от извода, че престарелият (?) цар умира поради забавянето на отговора от папата [Златарски, В. 1999, с. 286]. Следователно въз основа на византийските извори може да се твърди, че българската военна кампания се състои през пролетта на 927 г. преди смъртта на цар Симеон на 27 май 927 г., още повече че в началото на управлението на сина му България и Хърватия все още са в състояние на война. Допълнително указание за тази датировка са сведенията, че папското пратеничество е изпратено през същата 927 г. Колкото до

завършека на войната, официално тя продължава до втората половина на 927 г. или най-много до първите месеци на 928 г., но последното е малко вероятно.

***

От изложената информация е видно, че в историческите изследвания липсва единно мнение по въпроса за датировката на войната. От друга страна, отговорите трябва да се търсят не в многобройните становища на историците, а в самите исторически извори. На първо място сведения за разглежданите събития се съдържат в актовете на Втория сплитски събор, които не са използвани пълноценно в българската историография поради отсъствието на цялостен превод на откъса, който се отнася за пратеничеството на епископ Маделберт и дук Йоан. За досегашните изводи до голям степен спомага и непознаването на хърватските изследвания от 60-те години на XX в. насам, като се изключат трудовете на Доминик Мандич, който наред със сполучливите наблюдения, допуска и редица неточности. В „*Historia Salonitana maior*” се казва, че римските пратеници заминават за България две години след провеждането на Първия сплитски събор, т.е. през 927 г. Всъщност това най-вероятно е и годината на злополучния за българите военен поход, предвождан от неизвестния по име Симеонов военачалник. В подкрепа на това заключение могат да се посочат данните на византийските хронисти, които също го датират през 927 г. Вярно е, че с датата 27 май и 15 индикт са свързани както свидетелствата за експедицията, така и известията за смъртта на цар Симеон. Едва ли е случайно обаче, че в източниците всички тези събития са поставени под обща датировка. Явно военната загуба и кончината на българския владетел се състоят в сравнително кратък интервал от време. Нещо повече, в изворите се настоява за пряка причинно-следствена връзка между съобщението за гибелта на българските войници и инфаркта на царя. И тук въпросът не е до това дали действително военната загуба е причината за сърдечния удар. По-важното е, че хронистите търсят тази връзка, възползвайки се от стечението на обстоятелствата. Ето защо разгромът на българската войска трябва да се отнесе към пролетта на 927 г., известно време преди 27 май. Трудно е да се повярва, че се касае за събития, които се състоят през 926 г. или по-рано, тъй като това не предполага един военен сблъсък, а продължителни военни действия, за каквито отсъства информация в източниците. Тук е важно да се спомене за непримиримостта на цар Симеон, който търпи и други поражения през живота си, а като примери могат да се посочат тези срещу унгарците и сърбите, но винаги след това търси възмездие. В допълнение към написаното не могат да бъдат пренебрегнати свидетелствата за заплахата от хърватите в началото на управлението на цар Петър.

Накрая може да се обобщи, че българската военна експедиция срещу хърватите трябва да се датира през пролетта на 927 г., а цар Симеон не подновява военните действия, тъй като умира на 27 май същата година. Оттук нататък българите очакват ответен удар от хърватите, от Византийската империя и от други евентуални противници, до който не се достига, тъй като междувременно папа Йоан X посредничи за мира посредством своите пратеници епископ Маделберт и дук Йоан. Мирният договор между България и Хърватия е сключен най-късно до месец май 928 г., но е много вероятно да е осъществен още през втората половина на 927 г. покрай уреждането на отношенията с Византийската империя.

Българо-хърватската война предизвиква международен отзвук, а самият факт че мирът е уреден посредством посредничеството на папските легати показва, че по това време съществува голямо напрежение между двете държави. Военният неуспех на българския цар Симеон привлича вниманието на византийските историци и хронисти, а летописната традиция позволява техните сведения да бъдат възпроизведени в старобългарски и староруски източници. Извън всякакво съмнение е, че българската войска претърпява сериозен военен неуспех, който не може да се окачестви като военна „катастрофа“, тъй като дори след смъртта на цар Симеон Българското царство все още разполага с възможности не само да се съпротивлява, но и оказва военен натиск срещу противниците си. Не трябва да се пренебрегва и фактът, че хърватската армия не предприема контраофанзива срещу България и Сърбия остава в състава на българска-

та държава още няколко години. По-скоро политическото отслабване на България е породено от бунтовете на Симеоновите синове Йоан и Михаил. Именно тези събития позволят на Чеслав (Часлав) да избяга от Преслав и седем години след унищожаването на Сърбия да я възстанови като държава през 931 г.¹⁷ За това без съмнение спомага и дейността на византийския император Роман Лакапин, който по думите на Константин Багренородни не престава да облагодетелства сърбите в Хърватия, в България и в останалите страни [**Constantinus Porphyrogenitus**, 1967, pp. 158–161; **Византиски извори**, II, 1959, с. 57; **ГИБИ**, V, 1964, с. 212; **Златарски, В.**, 1/2, 2007, с. 540; **Fine, J. V. A.** 1991, p. 159; **Божилов, И.**, 2, 2017, с. 125, 151, бел. 15].

ЛИТЕРАТУРА/REFERENCES

Извори/Sources

Византиски извори, II, 1959 – Византиски извори за историју народа Југославије. Т. II. Обрадио Б. Ферјанчић. Београд, 1959 [Vizantiski izvori za istoriju naroda Jugoslavije. T. II. Obradio B. Ferjanchić. Beograd, 1959].

ГИБИ, IV, 1961 – Гръцки извори за българската история. Т. IV. Съставили и редактирали: Ив. Дуйчев, Г. Цанкова-Петкова, В. Тъпкова-Займова, Л. Йончев, П. Тивчев. София, 1961 [Gratski izvori za balgarskata istoria. T. IV. Sastavili i redaktirali: Iv. Duychev, G. Tsankova-Petkova, V. Tapkova-Zaimova, L. Yonchev, P. Tivchev. Sofia, 1961].

ГИБИ, V, 1964 – Гръцки извори за българската история. Т. V. Съставили: М. Войнов, Ив. Дуйчев, Л. Йончев, П. Тивчев, В. Тъпкова-Займова, Г. Цанкова-Петкова. София, 1964 [Gratski izvori za balgarskata istoria. T. V. Sastavili: M. Voynov, Iv. Duychev, L. Yonchev, P. Tivchev, V. Tapkova-Zaimova, G. Tsankova-Petkova. Sofia, 1964].

ГИБИ, VI, 1965 – Гръцки извори за българската история. Т. VI. Съставили: Ив. Дуйчев, Л. Йончев, П. Тивчев, В. Тъпкова-Займова, Г. Цанкова-Петкова. София, 1965 [Gratski izvori za balgarskata istoria. T. VI. Sastavili: Iv. Duychev, L. Yonchev, P. Tivchev, V. Tapkova-Zaimova, G. Tsankova-Petkova. Sofia, 1965].

ГИБИ, VII, 1968 – Гръцки извори за българската история. Т. VII. Съставили: Стр. Лишев, П. Тивчев, В. Тъпкова-Займова, Г. Цанкова-Петкова. София, 1968 [Gratski izvori za balgarskata istoria. T. VII. Sastavili: Str. Lishev, P. Tivchev, V. Tapkova-Zaimova, G. Tsankova-Petkova. Sofia, 1968].

ГИБИ, X, 1980 – Гръцки извори за българската история. Т. X. Съставили и редактирали: М. Войнов, В. Тъпкова-Займова, Л. Йончев. София, 1980 [Gratski izvori za balgarskata istoria. T. X. Sastavili i redaktirali: M. Voynov, V. Tapkova-Zaimova, L. Yonchev. Sofia, 1980].

Истрин, В. М., 1, 1920 – Василий М. Истрин. Книги временные и образные Георгия Мниха. Хроника Георгия Амартола в древнем славянорусском переводе. Текст, исследование и словарь. Т. 1. Текст. Петроград, 1920 [Vasilii M. Istrin. Knigiy vremennyye i obraznyie Georgiya Mniha. Hronika Georgiya Amartola v drevnem slavyanorusskom perevode. Tekst, issledovanie i slovar. T. 1. Tekst. Petrograd, 1920].

Истрин, В. М., 2, 1922 – Василий М. Истрин. Книги временные и образные Георгия Мниха. Хроника Георгия Амартола в древнем славянорусском переводе. Текст, исследование и словарь. Т. 2. а) Греческий текст „Продолжения Амартола“; б) Исследования. Петроград, 1922 [Vasilii M. Istrin. Knigiy vremennyye i obraznyie Georgiya Mniha. Hronika Georgiya Amartola v drevnem slavyanorusskom perevode. Tekst, issledovanie i slovar. T. 2. a) Grecheskiy tekst „Prodolzheniya Amartola“; b) Issledovani. Petrograd, 1922].

Летовник, 3, 1881 – Летовник съкращень от различных летописей же и поведатели и избранъ и составленъ от Георгия грешнаа инока. Вып. 3. Изд. ОЛДП. Санкт-Петербург, 1881.

Летописец Еллинский и Римский, 1, 1999 – Летописец Еллинский и Римский. Т. 1. Текст. Основной список подготовлен О. В. Твороговым и С. А. Давыдовой. Санкт-Петербург, 1999 [Letopisets El-

¹⁷ За датирането на това историческо събитие са изказани и друг становища [Грот, К. 1880, с. 196; Runciman, S. 1930, p. 185; **Византиски извори**, II, 1959, с. 57 и бел. 193; **История на България**, 2, 1981, с. 371; **Кънев, Н.** 2018, с. 91].

linskiy i Rimskiy. T. 1. Tekst. Osnovnoy spisok podgotovlen O. V. Tvorogovym i S. A. Davydovoy. Sankt-Peterburg, 1999].

ЛИБИ, III, 1965 – Латински извори за българската история. Т. III. Съставили и редактирали Михаил Войнов, Иван Дуйчев, Страшимир Лишев, Борислав Примов. София, 1965 [Latinski izvori za balgarskata istoria. T. III. Sastavili i redaktirali Mihail Voynov, Ivan Duychev, Strashimir Lishev, Borislav Primov. Sofia, 1965].

ЛИБИ, IV, 1981 – Латински извори за българската история. Т. IV. Съставили Михаил Войнов, Васил Гюзелев, Страшимир Лишев, Мария Петрова, Борислав Примов. София, 1981 [Latinski izvori za balgarskata istoria. T. IV. Sastavili Mihail Voynov, Vasil Gyuzelev, Strashimir Lishev, Maria Petrova, Borislav Primov. Sofia, 1981].

Попруженко, М. Г. 1936 – Михаил Г. Попруженко. Козма Пресвитер. Болгарский писатель X века. София, 1936 (Български старини, XII) [Mihail G. Popruzhenko. Kozma Presviter. Bolgarskiy pistatel X veka. Sofia, 1936 (B'lgarski starini, XII)].

Преписката на папа Инокентий III, 1941–1942 – Преписката на папа Инокентий III с българите. Увод, текст и бележи от Ив. Дуйчев. – ГСУ, ИФФ, XXXVIII, 1941–1942, 1–140 [Prepiskata na papa Inokentiy III s balgarite. Uvod, tekst i belezhi ot Iv. Duychev. – GSU, IFF, XXXVIII, 1941–1942, 1–140].

Продолжатель Феофана, 2009 – Продолжатель Феофана. Жизнеописания византийских царей. Издание второе, исправленное и дополненное. Подготовка издания, перевод на русский язык: Я. Н. Любарский. Санкт-Петербург, 2009 [Prodolzhatel Feofana. Zhizneopisaniya vizantiyskih tsarey. Izdanie vtoree, ispravlennoe i dopolnennoe. Podgotovka izdaniya, perevod na russkiy yazyk: Ya. N. Lyubarskiy. Sankt-Peterburg, 2009].

СБЛ, 3, 1983 – Стара българска литература. Т. 3. Исторически съчинения. Съставителство и редакция Иван Божилов. София, 1983 [Stara balgarska literatura. T. 3. Istoricheski sachenia. Sastavitelstvo i redaktsia Ivan Bozhilov. Sofia, 1983].

Русский хронограф, 2, 1914 – Полное собрание русских летописей. Т. 22. Русский хронограф. Часть вторая. Хронограф Западно-русской редакции. Под редакцией С. П. Розанова. Петроград, 1914 [Polnoe sobranie russkih letopisey. T. 22. Russkiy hronograf. Chast vtoraya. Hronograf Zapadno-russkoy redaktsii. Pod redaktsiye S. P. Rozanova. Petrograd, 1914].

Срезневский, И. 1905 – Измаил Срезневский. Симеона Метафраста и Логотета. Списание мира от бытия и Летовник собран от различных летописец. Славянский перевод хроники Симеона Логофета с дополнениями. Санкт-Петербург, 1905 [Izmail Sreznevskiy. Simeona Metafrasta i Logoteta. Spisanie mira ot byitiya i Letovnik собран ot razlichnykh letopisets. Slavyanskiy perevod hroniki Simeona Logofeta s dopolneniyami. Sankt-Peterburg, 1905].

Тъпкова-Займова, В., Милтенова, А. 1996 – Василка Тъпкова-Займова, Анисава Милтенова. Историко-апокалиптичната книжнина във Византия и средновековна България. София, 1996. [Vasilka Tapkova-Zaimova, Anisava Miltenova. Istoriko-apokaliptichnata knizhnina vav Vizantia i srednovekovna Bulgaria. Sofia, 1996].

Хроника Симеона Магистра и Логофета, 2014 – Хроника Симеона Магистра и Логофета. Перевод со среднегреческого Л. Ю. Виноградова, вступительная статья и комментарии П. В. Кузенкова. Москва, 2014. [Khronika Simeona Magistra i Logofeta. Perevod so srednegrecheskogo L. Yu. Vinogradova, vstupitel'naya stat'ya i kommentarii P. V. Kuzenkova. Moskva, 2014].

Codex diplomaticus, 1, 1967 – Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae. Vol I. Diplomata Annorum 743–1100. continens. Redegit Marko Kostrenčić. Collegerunt et digesserunt Jakov Stipišić et Miljen Šamšalović. Zagrabiae, 1967.

Constantinus Porphyrogenitus, 1967 – Constantinus Porphyrogenitus. De administrando imperio, ed. Gy. Moravcsik, trans. R. J. H. Jenkins. Washington, 1967 (CFHB I).

Daphnopatès. Corr., 1978 – Théodore Daphnopatès, Correspondance, éditée et traduite par J. Darrouzès and L. G. Westerink. Paris, 1978.

Dujčev, I. 1978 – Ivan Dujčev. On the Treaty of 927 with the Bulgarians. – Dumbarton Oaks Papers, 32, 1978, 219–295.

Farlati, D., 3, 1765 – Daniele Farlati. Illyricum Sacrum. Tomus tertius. Ecclesia Spalatensis olim Salonitana. Venetiis, 1765.

Georgius Monachus Continuatus, 1838 – In: Theophanes Continuatus, Ioannes Cameniata, Symeon Magister, Georgius Monachus, rec. I. Bekkerus. Bonnae, 1838, 763–924.

Georgius Monachus Continuatus, 1859 – Georgii Monachi, dicti Hamartoli chronicon ab orbe condito usque ad annum p. Chr. n. 842 et a diversis scribtoribus usque ad a. 1143 continuatum, ed. E. de Muralto. Petropoli, 1859.

Georgius Cedrenus, II, 1839 – Georgius Cedrenus. Historiarum compendium. T. 2, ope ab I. Bekkero suppletus et emendatus. Bonnae, 1839.

Gunjača, S., 1, 1973 – Stjepan Gunjača. Ispravci i dopune starijoj hrvatskoj historiji. Knjiga I. Izvori. Analiza I kritika. Zagreb, 1973.

Historia Salonitana maior, 1967 – Historia Salonitana maior, ed. N. Klaić. Beograd, 1967.

Ioannis Scylitzes, 1973 – Ioannis Scylitzes. Synopsis historiarum, editio princeps, rec. I. Thurn. Berolini et Novi Eboraci, 1973 (CFHB V).

Ioannes Zonaras, III, 1897 – Ioannes Zonaras. Epitome historiarum libri XIII–XVIII. T. 3, ed. Theodor Büttner-Wobst. Bonnae, 1897.

Klaić, N. 1972 – Nada Klaić. Izvori za hrvatsku povijest do 1526. godine. Zagreb, 1972.

Kukuljević-Sakcinski, I., 1, 1874 – Ivan Kukuljević-Sakcinski. Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske s Dalmacijom i Slavonijom. Dio I. Od godine 503–1102. Zagreb, 1874.

Leo Grammaticus, 1842 – Leonis Grammatici Chronographia, rec. I. Bekkerus, Bonnae, 1842.

Michaelis Glycae, 1836 – Michaelis Glycae. Annales, rec. I. Bekkerus. Bonnae, 1836.

Nicholas I. Patriarch of Constantinople, 1973 – Nicholas I. Patriarch of Constantinople: Letters. Greek text and English translation by R. J. Jenkins and L. G. Westerink. Washington, California, 1973 (CFHB VI).

Pseudo-Symeon, 1838 – Pseudo-Symeon (Symeon-Magister). Chronographia. – In: Theophanes Continuatus, Ioannes Cameniata, Symeon Magister, Georgius Monachus, rec. I. Bekkerus. Bonnae, 1838.

Rački, F. 1877 – Franjo Rački. Documenta historiae Chroaticae periodum antiquam illustrantia (Monumenta Spectancia Historiam Slavorum Meridionalium, vol. VII). Zagreb, 1877.

Symeonis Magistri, 2006 – Symeonis Magistri et Logothetae Chronicon, rec. S. Wahlgren, Berolini et Novi Eboraci, 2006 (CFHB XLIV/1).

Šišić, F., 1/1, 1914 – Ferdo Šišić. Enchiridion fontium historiae croaticae. Vol. I. Pars 1. (usque ad annum 1107.). Zagrabiae, 1914.

The Chronicle of the Logothete, 2019 – The Chronicle of the Logothete, translated with introduction, commentary and indices by Staffan Wahlgren. Liverpool, 2019.

Theodosius Melitenus, 1859 – Theodosius Melitenus. Chronographia, ed. Th. L. F. Tafel. Munich, 1859.

Theophanes Continuatus, 1838 – Theophanes Continuatus, Ioannes Cameniata, Symeon Magister, Georgius Monachus, rec. I. Bekkerus. Bonnae, 1838.

Thomae Archidiaconi Spalatensis, 2006 – Thomae Archidiaconi Spalatensis. Historia Salonitanorum atque Spalatinorum pontificum = Archdeacon Thomas of Split. History of the Bishops of Salona and Split. Latin text by Olga Perić. Edited, translated and annotated by

Damir Karbić, Mirjana Matijević Sokol and James Ross Sweeney. Budapest – New York, 2006.

Публикации / Publications

Ангелов, П. 1999 – Петър Ангелов. България и българите в представите на византийците (VII–XIV век). София, 1999 [Petar Angelov. Bulgaria i bulgarite v predstavite na vizantiytsite (VII–XIV vek). Sofia, 1999].

Андреев, Й., Лазаров, И., Павлов, П. 2012 – Йордан Андреев, Иван Лазаров, Пламен Павлов. Кой кой е в средновековна България (Трето допълнено и основно преработено издание). София, 2012 [1994] [Yordan Andreev, Ivan Lazarov, Plamen Pavlov. Koy koy e v srednovekovna Bulgaria (Treto dopalнено i osnovno preraboteno izdanie). Sofia, 2012 [1994].

Божилов, И. 1983 – Иван Божилов. Цар Симеон Велики (893–927): Златният век на средновековна България. София, 1983 [Ivan Bozhilov. Tsar Simeon Veliki (893–927): Zlatniyat vek na srednovekovna Bulgaria. Sofia, 1983].

Божилов, И., 2, 2017 – Иван Божилов. История на средновековна България. Т. II. Християнска България. Пловдив, 2017 [Ivan Bozhilov. Istoria na srednovekovna Bulgaria. T. II. Hristiyanska Bulgaria. Plovdiv, 2017].

Божилов, И., Гюзелев, В. 1999 – Иван Божилов, Васил Гюзелев. История на средновековна България VII–XIV век. София, 1999 [Ivan Bozhilov, Vasil Gyuzelev. Istoria na srednovekovna Bulgaria VII–XIV vek. Sofia, 1999].

Гильфердинг, А. 1/1, 1868 – Александр Гильфердинг. История сербов и болгар. – В: Собрание сочинений. Т. 1. Ч. 1. Санкт-Петербург, 1868, 1–174 [Aleksandr Gilferding. Istoria serbov i bolgar. – V: So-branie sochineniy. T. 1. Ch. 1. Sankt-Peterburg, 1868, 1–174].

Голубинский, Е. 1871 – Евгений Голубинский. Краткий очерк истории православных церквей Болгарской, Сербской и Румынской или Молдо-Валахской. Москва, 1871 [Evgeniy Golubinskiy. Kratkiy ocherk istorii pravoslavnykh tserkvey Bolgarskoy, Serbskoy i Rумыnskoy ili Moldo-Valashskoy. Moskva, 1871].

Горина, Л. В. 1999 – Людмила В. Горина. „Летовник“ и его болгарские сюжеты. – В: GENNADIOS. К 70-летию академика Г. Г. Литаврина. Москва, 1999, 56–68 [Lyudmila V. Gorina. „Letovnik“ i ego bolgar-skie syuzhetyi. – V: GENNADIOS. K 70-letiyu akademika G. G. Litavrina. Moskva, 1999, 56–68].

Грот, К. 1880 – Константин Грот. Известия Константина Багрянородного о сербах и хорватах и их расселении на Балканском полуострове. Санкт-Петербург, 1880 [Konstantin Grot. Izvestiya Konstantina Bagryanorodnogo o serbah i horvatah i ih rasselenii na Balkanskom poluostrove. Sankt-Peterburg, 1880].

Гюзелев, В. 2009 – Васил Гюзелев. Папството и българите през Средновековието. Пловдив, 2009 [Vasil Gyuzelev. Papstvoto i balgarite prez Srednovekovieto. Plovdiv, 2009].

Димитров, Х. 1998 – Христо Димитров. Българо-унгарските отношения през Средновековието. София, 1998 [Hristo Dimitrov. Balgaro-ungarskite otnoshenia prez Srednovekovieto. Sofia, 1998].

Дринов, М. 1876 – Марин Дринов. Южные славяне и Византия в X веке. Москва, 1876 [Marin Drinov. Yuzhnyie slavyane i Vizantiya v X veke. Moskva, 1876].

Живковић, Т. 2004 – Тибор Живковић. Црквена организација у српским земљама: Рани средњи век. Београд, 2004 [Tibor Zhivkoviћ. Tsrkvena organizatsija u srpskim zemљама: Rani sredњи vek. Beograd, 2004].

Живковић, Т. 2006 – Тибор Живковић. Портрети српских владара (IX–XII век). Београд, 2006 [Tibor Zhivkoviћ. Portreti srpskih vladara (IX–XII vek). Beograd, 2006].

Живковић, Т. 2007 – Тибор Живковић. Јужни Словени под византијском влашћу, 600–1025. Београд, 2007 [2002] [Tibor Zhivkoviћ. Juzhni Sloveni pod vizantijskom vlashћu, 600–1025. Beograd, 2007 [2002].

Златарски, В. 1895 – Васил Златарски. Писмата на цариградския патриарх Николай Мистик до българския цар Симеона. – СбНУКн, XII, 1895, 121–211 [Vasil Zlatarski. Pismata na tsarigradskia patriarh Nikolay Mistik do balgarskia tsar Simeona. – SbNUKн, XII, 1895, 121–211].

Златарски, В. 1896 – Васил Златарски. Писмата на византийския император Роман Лакапин до българския цар Симеон. – СбНУКн, XIII, 1896, 282–322 [Vasil Zlatarski. Pismata na vizantiyskia imperator Roman Lakapin do balgarskia tsar Simeon. – SbNUKн, XIII, 1896, 282–322].

Златарски, В. 1908 – Васил Златарски. Известия за българите в хрониката на Симеона Метафраста и Логотета. – СбНУКн, XIV, 1908, 1–161 [Vasil Zlatarski. Izvestia za balgarite v hronikata na Simeona Metafrasta i Logoteta. – SbNUKн, XIV, 1908, 1–161].

Златарски, В. 1930 – Васил Златарски. Българо-хърватските отношения през първата половина на X век. – В: Sveslavenski zbornik. Spomenica o tisućugodišnjici hrvatskoga kraljevstva. Zagreb, 1930, 45–55 [Vasil Zlatarski. Balgaro-harvatskite otnoshenia prez parvata polovina na X vek. – V: Sveslavenski zbornik. Spomenica o tisućugodišnjici hrvatskoga kraljevstva. Zagreb, 1930, 45–55].

Златарски, В. 1999 – Васил Златарски. Лекционни курсове на проф. Васил Златарски. Т. 1. От праисторическо време до падането на Първото българско царство. София, 1999 [Vasil Zlatarski. Lektsion-ni kursove na prof. Vasil Zlatarski. T. 1. Ot praistorichesko vreme do padaneto na Parvoto balgarsko tsarstvo. Sofia, 1999].

Златарски, В. 1/2, 2007 – Васил Златарски. История на българската държава през Средните векове. Т. 1. Първо българско царство. Ч. 2. От славянизацията на държавата до падането на Първото царство. Трето фототипно издание. София, 2007 [1927] [Vasil Zlatarski. Istoria na balgarskata darzhava prez Srednite vekove. T. 1. Parvo balgarsko tsarstvo. Ch. 2. Ot slavyanizatsiyata na darzhavata do padaneto na Parvoto tsarstvo. Treto fototipno izdanie. Sofia, 2007 [1927].

Иречек, К. 1978 – Константин Иречек. История на българите. С поправки и добавки от самия автор. Под редакцията на проф. Петър Хр. Петров. София, 1978 [1876] [Konstantin Irechek. Istoriya na b'lgarite. S popravki i dobavki ot samiya avtor. Pod redaktsiyata na prof. Pet'r Hr. Petrov. Sofia, 1978 [1876].

История на България, 2, 1981 – История на България. Т. 2. Първа българска държава. София, 1981 [Istoria na Bulgaria. T. 2. Parva balgarska darzhava. Sofia, 1981].

Каждан, А. П. 1959 – Александр П. Каждан. Хроника Симеона Логофета. – ВВр, 15, 1959, 125–143 [Aleksandr P. Kazhdan. Hronika Simeona Logofeta. – VVr, 15, 1959, 125–143].

Каймакамова, М. 1990 – Милияна Каймакамова. Българска средновековна историопис (От края на VII до първата четвърт на XV в.). София, 1990 [Miliyana Kaymakamova. Balgarska srednovekovna istoriopis (Ot kraya na VII do parvata chetvart na XVv.). Sofia, 1990].

КМЕ, 1, 1985 – Кирило-Методиевска енциклопедия. Т. I. А – З. Главен редактор П. Динеков. София, 1985 [Kirilo-Metodievaska entsiklopedia. T. I. A – Z. Glaven redaktor P. Dinekov. Sofia, 1985].

КМЕ, 3, 2003 – Кирило-Методиевска енциклопедия. Т. III. П – С. Главен редактор Л. Грашева. София, 2003 [Kirilo-Metodievaska entsiklopedia. T. III. P – S. Glaven redaktor L. Grasheva. Sofia, 2003].

Комотина, И. 2016 – Ивана Комотина. Црква и држава у српским земљама од XI до XIII века. Београд, 2016 [Ivana Komotina. Tsrkva i drzhava u srpskim zemljama od XI do XIII veka. Beograd, 2016].

Кондаков, Н. 1886 – Никодим Кондаков. Византийские церкви и памятники Константинополя. Одесса, 1886 [Nikodim Kondakov. Vizantiyskie tserkvi i pamyatniki Konstantinopolya. Odessa, 1886].

Кънев, Н. 2018 – Николай Кънев. България и Византия на Балканите през периода 912/3–927 г. – В: Симеонова България в историята на Европейския югоизток: 1100 години от битката при Ахелой. Т. II. Съставители: Николай Кънев, Пламен Павлов, Ангел Николов. Велико Търново, 2018, 33–95 [Nikolay Kanev. Bulgaria i Vizantia na Balkanite prez perioda 912/3–927 g. – V: Simeonova Bulgaria v istoriyata na Evropeyskia yugoiztok: 1100 godini ot bitkata pri Aheloy. T. II. Sastaviteli: Nikolay Kanev, Plamen Pavlov, Angel Nikolov. Veliko Tarnovo, 2018, 33–95].

Лешка, М. Й. 2017 – Мирослав Лешка. Симеон Велики и Византия. Из историята на българо-византийските отношения през 893–927 г. Превод от полски: Галина Филипова. София, 2017 (= Leszka, M. J. S. Symeon I Wielki a Bizancjum. Z dziejów stosunków bułgarsko-bizantyńskich w latach 893–927. Łódź, 2013) [Leshka, M. Y. 2017 – Miroslav Leshka. Simeon Veliki i Vizantia. Iz istoriata na balgaro-vizantiyskite otnoshenia prez 893–927 g. Prevod ot polski: Galina Filipova. Sofia, 2017 (= Leszka, M. J. S. Symeon I Wielki a Bizancjum. Z dziejów stosunków bułgarsko-bizantyńskich w latach 893–927. Łódź, 2013)].

Пенкова, Д. 2022 – Доника Пенкова. Българо-хърватските отношения по времето на цар Симеон (893–927). – В: Мартенски студентски четения. Т. 8. Съставили: Н. Хрисимов и Св. Георгиев. Велико Търново, 2022, 67–79 [Donika Penkova. Balgaro-harvatskite otnoshenia po vremeto na tsar Simeon (893–927). – V: Martenski studentski chetenia. T. 8. Sastavili: N. Hrisimov i Sv. Georgiev. Veliko Tarnovo, 2022, 67–79].

Събев, Т. 1987 – Тодор Събев. Самостойна и народностна църква в средновековна България. Християнизаторски процес, основаване и възход, афтокефалия и международно положение. Църква и държава, роля и значение. София, 1987 [Todor Sabev. Samostoyna i narodnostna tsarkva v srednovekovna Bulgaria. Hristiyanizatorski protses, osnovavane i vazhod, aftokefalia i mezhhdunarodno polozhenie. Tsarkva i darzhava, rolya i znachenie. Sofia, 1987].

Трифонов, Ю. 1924 – Юрдан Трифонов. Византийските хроники в църковно-славянската книжнина. – ИИД, VI, 1924, 163–181 [Yurdan Trifonov. Vizantiyskite hroniki v tsarkovno-slavyanskata knizhnina. – IID, VI, 1924, 163–181].

Basić, I. 2019 – Ivan Basić. Prilog kritici intertekstualnosti kronike Historia Salonitana i kolektaneja Historia Salonitana Maior. – In: Zbornik Drage Roksandića. Urednici Damir Agičić, Hrvoje Petrić, Filip Šime-tin Šegvić. Zagreb, 2019, 655–676.

Borri, F. 2011 – Francesco Borri. White Croatia and the Arrival of the Croats: An Interpretation of Constantine Porphyrogenitus on the Oldest Dalmatian History. – Early Medieval Europe, 19, 2, 2011, 204–231.

Brzozowska, Z. A. 2017 – Zofia A. Brzozowska. Bułgarski car Piotr i jego żona Maria Lekapena w Latopisie helleńskim i rzymskim drugiej redakcji. – Slavia Antiqua, LVIII, 2017, 25–40.

Brzozowska, Z. A., Leszka, M. J. 2017 – Zofia A. Brzozowska, Mirosław J. Leszka. Maria Lekapene, Empress of the Bulgarians. Neither a Saint nor a Malefactress. Translated by Marek Majer, Artur Mękowski and Michał Zytka. Łódź–Kraków, 2017.

Budak, N. 1994 – Neven Budak. Prva stoljeća Hrvatske. Zagreb, 1994.

Budak, N. 2013 – Neven Budak. *Historia Salonitana and Historia Salonitana Maior. A Contribution to the Debate about the Relation of the Two Texts.* – In: *Summer School in the Study of Historical Manuscripts: Proceedings.* Edited by Mirna Willer and Marijana Tomić. Zadar, 2013, 101–131.

Croatia in the Early Middle Ages, 1999 – Croatia in the Early Middle Ages. A Cultural Survey, ed. by Ivan Supićić. London–Zagreb, 1999.

Curta, F. 2006 – Florin Curta. *Southeastern Europe in the Middle Ages, 500–1250.* Cambridge, 2006.

Curta, F. 2019 – Florin Curta. *Eastern Europe in the Middle Ages (500–1300).* Leiden–Boston, 2019.

Dujčev, I. 1965 – Ivan Dujčev. *Appunti di storia bizantino-bulgara.* – In: *Medioevo Bizantino-Slavo.* Vol. I. Roma, 1968, 207–219 (= *Studi bizantini e neoellenici*, 4, 1935, 127–138).

Dujčev, I. 1966 – Ivan Dujčev. *Relations entre les Slaves méridionaux et Byzance aux Xe–XIIe siècles.* – *Cahiers de civilisation médiévale*, 9, 1966, 533–556.

Dujčev, I. 1971 – Ivan Dujčev. *Il patriarcato bulgaro del secolo X.* – In: *Medioevo Bizantino-Slavo.* Vol. III. Roma, 1971, 243–266 (= Ivan Dujčev. *Il patriarcato bulgaro del secolo X.* – In: *I Patriarcati orientali nel primo millennio: Relazioni del Congresso tenutosi al Pontificio Istituto Orientale nei giorni 27–30 dicembre 1967*, a cura di I. Žužek & W. de Vries. Roma, 1968, 201–221).

Dujčev, I. 1987 – Ivan Dujčev. *Croazia intermediario fra la Bulgaria e Roma alla fine del secolo nono ed all'inizio del secolo decimo.* – *Slovo: časopis Staroslavenskoga instituta u Zagrebu*, 37, 1987, 27–34.

Dümmler, E. 1856 – Ernst Dümmler. *Über die älteste Geschichte der Slawen in Dalmatien*, 549–928. Wien, 1856.

Farlati, D., 1, 1751 – Daniele Farlati. *Illyricum Sacrum. Tomus primus. Ecclesia Salonitana, ab ejus exordio usque ad saeculum quatum aerae Christianae.* Venetiis, 1751.

Fine, J. V. A. 1978 – John V. A. Fine. *A Fresh Look at Bulgaria under Tsar Peter (927–969).* – *Byzantine studies*, 5, 1–2, 1978, 88–95.

Fine, J. V. A. 1991 – John V. A. Fine. *The Early Medieval Balkans. A Critical Survey from the Sixth to the Late Twelfth Century.* Ann Arbor, Michigan, 1991 [1983].

Fine, J. V. A. 2006 – John V. A. Fine. *When Ethnicity Did Not Matter in the Balkans: A Study of Identity in Pre-Nationalist Croatia, Dalmatia, and Slavonia in the Medieval and Early Modern Periods.* Ann Arbor, Michigan, 2006.

Foretić, V. 1956 – Vinko Foretić. *Korčulanski kodeks 12. stoljeća i vijesti iz doba hrvatske narodne dinastije u njemu.* – *Starine Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, 46 1956, 23–44.

Gfrörer, A. F., 2, 1873 – August Friedrich Gfrörer. *Byzant Geschichten.* Bd. 2. Graz, 1873.

Gjuzelev, V. 1977 – Vasil Gjuzelev. *Das Papsttum und Bulgarien im Mittelalter (9. – 14. Jh.).* – *BHR*, V, 1, 1977, 34–58.

Goldstein, I. 1995 – Ivo Goldstein. *Hrvatski rani srednji vijek.* Zagreb, 1995.

Gruber, D. 1925 – Dane Gruber. *Iz vremena kralja Tomislava.* – U: *Zbornik kralja Tomislava u spomen tisućugodišnjice hrvatskoga kraljevstva.* Zagreb, 1925, 318–341.

Gunjača, S., 2, 1973 – Stjepan Gunjača. *Ispravci i dopune starijoj hrvatskoj historiji.* Knjiga II. Rasprave. Zagreb, 1973.

Halkin, F. 1959–1960 – Francois Halkin. *Le règne de Constantin d'après la chronique inédite du Pseudo-Syméon.* – *Byzantion*, XXIX–XXX, 1959–1960, 7–27.

Hergenröther, J., 3, 1869 – Joseph Hergenröther. *Photius, Patriarch von Konstantinopel; sein Leben, seine Schriften und das griechische Schisma. Nach handschriftlichen und gedruckten Quellen.* Band 3. Regensburg, 1869.

Jireček, C. 1899 – Constantin Jireček. *V. N. Zlatarskij's Abhandlungen zur bulgarischen Geschichte.* – *Archiv für slavische Philologie*, XXI, 1899, 607–617.

Jireček, C., 1, 1911 – Constantin Jireček. *Geschichte der Serben. Erster band. (Bis 1371).* Gotha, 1911.

Katičić, R. 1998 – Radoslav Katičić. *Litterarum studia. Književnost i naobrazba ranoga hrvatskog srednjovjekovlja.* Zagreb, 1998.

Kresten, O. 1976 – Otto Kresten. *Phantomgestalten in der byzantinischen Literaturgeschichte. Zu vier Titelfälschungen des 16. Jahrhunderts (Mit zwei Tafeln).* – *JÖB*, 25, 1976, 207–228.

Klaić, N. 1975 – Nada Klaić. *Povijest Hrvata u ranom srednjem vijeku. II izdanje.* Zagreb, 1975 [1971].

Klaić, V., 1, 1899 – Vjekoslav Klaić. *Povijest Hrvata od najstarijih vremena do svršetka XIX. stoljeća.* Svezak prvi. Prvo doba: *Vladanje knezova i kraljeva hrvatske krvi (641–1102).* Zagreb, 1899.

Kukuljević-Sakcinski, I., 2, 1881 – Ivan Kukuljević-Sakcinski. Prvovjenčani vladaoči Bugara, Hrvata i Srba, i njihove krune II. – Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, LXVIII, 1881, 1–52.

Levillain, P., 2, 2002 – Philippe Levillain. The Papacy: an Encyclopedia. Vol. 2. Gaius – Proxies. New York–London, 2002.

Lucius, I. 1673 – Ioannis Lucius. Inscriptiones Dalmaticae, notae ad memoriale Pauli de Paulo. Notae ad Palladium Fuscum. Addenda vel corrigenda in opere De Regno Dalmatiae et Croatiae. Venetiis, 1673.

Ljubić, Š., 1, 1864 – Šime Ljubić. Ogledalo književne poviesti jugoslavjanske na podučavanje mladeži. Knjiga I. Rijeka, 1864.

Mann, H. K., IV, 1925 – Horace K. Mann. The Lives of the Popes in the Early Middle Ages, Vol. IV: The Popes in the Days of Feudal Anarchy, Formosus to Damasus II, 891–1048. London, 1925 [1910].

Mandić, D. 1960 – Dominic Mandić. Croatian King Tomislav Defeated Bulgarian Emperor Symeon the Great on the May 27, 927. – Journal of Croatian Studies, I, 1960, 32–43.

Mandić, D. 1963 – Dominic Mandić. Rasprave i prilozi iz stare hrvatske povijesti. Rim, 1963.

Margetić, L. 2000 – Lujo Margetić. Hrvatska i Crkva u srednjem vijeku. Pravnopovijesne i povijesne studije. Rijeka, 2000.

Marinow, K. 2011 – Kirił Marinow. In the Shackles of the Evil One the Portrayal of Tsar Symeon I the Great (893–927) in the Oration “On the treaty with the Bulgarians”. – Studia Ceranea 1, 2011, 157–190.

Maslač, N. 1936 – Nikola Maslač. Splitski sabori godine 925 i 928 (Pitanje crkvene jurisdikcije i slavensko bogoslužje u Hrvatskoj). – Obnovljeni Život: časopis za filozofiju i religijske znanosti, 17, 2, 1936, 70–78.

Migration, 2018 – Migration, Integration and Connectivity on the Southeastern Frontier of the Carolingian Empire, edited by Danijel Dzino, Ante Milošević and Trpimir Vedriš. Leiden–Boston, 2018.

Moravcsik, G. 1970 – Gyula Moravcsik. Byzantium and the Magyars. Amsterdam, 1970 [1953].

Moravcsik, G., 1, 1983 – Gyula Moravcsik. Byzantinoturcica, I: Die byzantinischen Quellen der Geschichte der Türkvölker. Leiden, 1983 [Budapest, 1942].

Obolensky, D. 1971 – Dimitri Obolensky. The Byzantine Commonwealth: Eastern Europe, 500–1453. New York–Washington, 1971.

ODB, 1, 1991 – The Oxford Dictionary of Byzantium. Vol. 1, ed. by A. P. Kazhdan. New York–Oxford, 1991.

ODB, 2, 1991 – The Oxford Dictionary of Byzantium. Vol. 2, ed. by A. P. Kazhdan. New York–Oxford, 1991.

ODB, 3, 1991 – The Oxford Dictionary of Byzantium. Vol. 3, ed. by A. P. Kazhdan. New York–Oxford, 1991.

Omrčanin, I. 1984 – Ivo Omrčanin. Military History of Croatia. Bryn Mawr, Pennsylvania, 1984.

Ostojić, I. 1967 – Ivan Ostojić. Papinski poslanici u staroj Hrvatskoj. – Bogoslovska smotra, XXXVII, 3–4, 1967, 445–468.

Ostrogorsky, G. 1963 – Georg Ostrogorsky. Geschichte des Byzantinischen Staates. München, 1963 [1940].

Paroń, A. 2021 – Aleksander Paroń, The Pechenegs: Nomads in the Political and Cultural Landscape of Medieval Europe. Translated by Thomas Anessi. Leiden–Boston, 2021 [2015].

Prozorov, V. 2012 – Vadim Prozorov. “Where He Is, Thither Will the Eagles Be Gathered Together”: The Metropolitan Status of the Bishop of Spalato from the Decline of Salona until the Councils of Spalato in 925 and 928. – In: Saintly Bishops and Bishops’ Saints. ed. John S. Ott and Trpimir Vedriš. Zagreb, 2012, 103–122.

Prozorov, V. 2013 – Vadim Prozorov. The Tenth Century Councils in Split and the Problem of the Reliability of Their Acts. – Church Studies, X, 10, 2013, 275–287.

Rački, F. 1871 – Franjo Rački. Kada i kako se preobrazi hrvatska kneževina u kraljevinu. – Rad jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, XVII, 1871, 70–89.

Rambaud, A. 1870 – Alfred Rambaud. L’Empire grec au dixième siècle. Constantin Porphyrogénète. Paris, 1870.

Raukar, T. 1997 – Tomislav Raukar. Hrvatsko srednjovjekovlje: prostor, ljudi, ideje. Zagreb, 1997.

Ritig, S., I, 1910 – Svetozar Ritig. Povijest i pravo slovenštine u crkvenom bogoslužju sa osobitim obzirom na Hrvatsku. I svezka od 803–1248. Zagreb, 1910.

Runciman, S. 1929 – Steven Runciman. The Emperor Romanus Lecapenus and his Reign: A Study of Tenth-century Byzantium. Cambridge, 1929.

- Runciman, S.** 1930 – Steven Runciman. A History of the First Bulgarian Empire. London, 1930.
- Shepard, J.** 1999 – Jonathan Shepard. Constantine VII's Doctrine of "Containment" of the Rus. – ΓΕΝΝΑΔΙΟС. К 70-летию академика Г. Г. Литаврина. Москва, 1999, 264–283 [Jonathan Shepard. Constantine VII's Doctrine of "Containment" of the Rus. – ΓΕΝΝΑΔΙΟС. К 70-letiyu akademika G. G. Litavrina. Moskva, 1999, 264–283].
- Srebrnič, J.** 1922 – Josip Srebrnič. Papež Ivan X. v svojih odnosih do Bizanca in Slovanov na Balkanu – Bogoslovni vestnik, II, 3/4, 1922, str. 205–240.
- Šišić, F.** 1916 – Ferdo Šišić. Pregled povijesti hrvatskoga naroda od najstarih dana do godine 1873. Zagreb, 1916.
- Šišić, F.**, 1, 1917 – Ferdinand von Šišić. Geschichte der Kroaten. Erster teil. Zagreb, 1917.
- Šišić, F.**, 1, 1920 – Ferdo Šišić. Pregled povijesti hrvatskoga naroda od najstarih dana do 1. decembra 1918. Prva knjiga. Zagreb, 1920.
- Šišić, F.** 1925 – Ferdo Šišić. Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara. Zagreb, 1925.
- The Bulgarian State in 927–969**, 2018 – The Bulgarian State in 927–969. The Epoch of Tsar Peter I, edited by Mirosław J. Leszka and Kirił Marinow. Translated by Lyubomira Genova, Marek Majer, Artur Mękarski and Michał Zytka. Łódź, 2018.
- Weingart, M.**, 2/2, 1923 – Miloš Weingart. Byzantské kroniky v literatuře církevněslovanské. Přehled a rozbor filologický. Část II. – Oddíl 2. Bratislava, 1923.
- Wahlgren, S.** 2001 – Staffan Wahlgren. Symeon the Logothete: Some Philological Remarks. – Byzantion, LXXI, 1, 2001, 251–262.